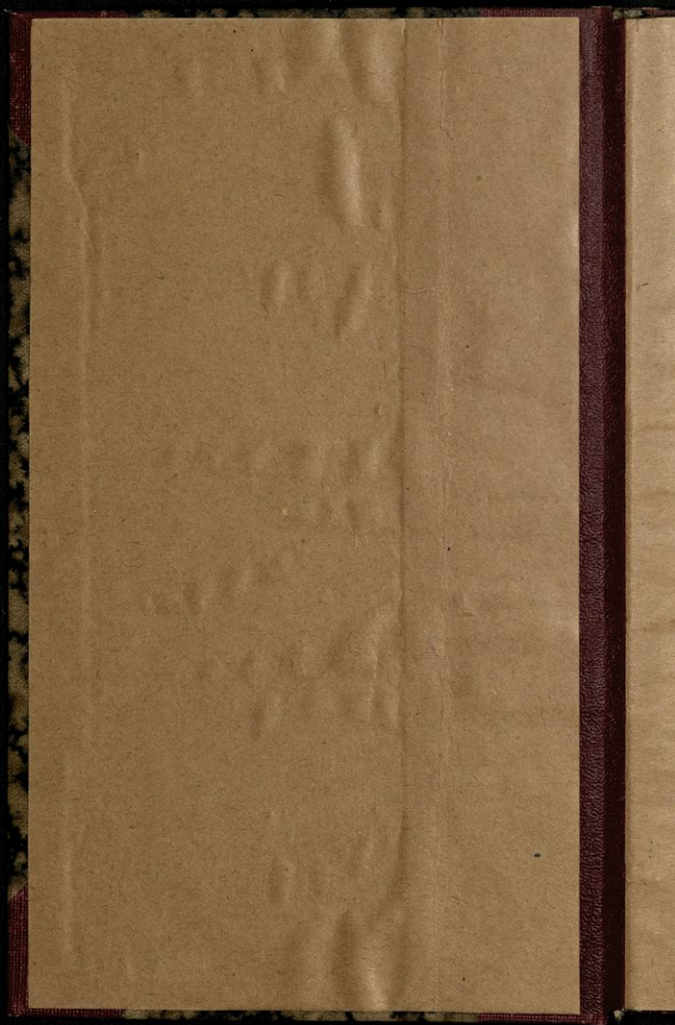

47042

2

Dr. Ivan Križanič,
stolni dekan lavantinskega
kapitola itd.

Slovenska Knjižnica Pod Lipo

2. zv.

Stolni dekan dr. Ivan Križanič.

*„Njih trupla so v miru
pokopana, njih ime pa
živi od roda do roda“.*

Sirah 44, 14.

— Spisal F. K. —

Fran Kovačič

V Mariboru, 1903.

Založilo kat. tiskovno društvo. — Tiskala tiskarna sv. Cirila.

47042

2 1946/141

1. Otroška leta v domači hiši.

Na skrajnem robu južnega Štajerskega ob ogerski meji se razprostira rodovitno in lepo Mursko polje. Srebrna Mura loči nižje Radgone štajerske in prekmurske Slovence. Proti zahodu in jugu pa obkrožujejo Mursko polje prijazni griči radgonskih in ljutomerskih gor, raz katere te ljubko pozdravljajo bele cerkvice: Kápela, Sv. Duh, Mala Nedelja, Jeruzalem. Ako se povzpneš na kak holmec, leži kakor pisan vrt pred teboj Mursko polje; lepo obdelane njive, zelene šume, bele vasi s snažnimi hišami se ti vrsté pred očmi.

Ob veliki cesti od Radgone proti Ljutomeru, nekako v sredi polja med Muro in vinskimi gorami, se vzdiguje nova, l. 1892 pozidana cerkev Sv. Križa. Kakih pet minut nižje od cerkve stojita na desno dve vrsti hiš; to je vas Boreci. V tej vasi, hiš. št. 22, se je rodil zvečer dne 12. avgusta 1843

Ivan Križanič, zakonski sin Janeza Križanič in njegove žene Marije, rojene Kegel. Pri krstu so otroku dali ime sv. Janeza Glavoseka.

Rodovina Križaničev se je priselila semkaj začetkom 19. stoletja iz Ključarovec, župnije velikonedeljske, kjer so bili podložniki nemškega reda križnikov in od tod tudi ime Križanič ali Križanjč, kakor so se prvotno imenovali. V Borecih so si kupili srednje veliko posestvo, s pridnimi rokami in s skrbnim gospodarstvom pa so si ga sčasoma povečali, tako da je Križaničeva hiša bila ena najmočnejših v vasi.

Oče Janez je bil tih, krotek, resen mož, pa delaven in skrben gospodar. Mati je pa bila razumna žena in podjetna gospodinja. Govorila je dobro slovensko in nemško. Slovela je daleč okoli zaradi krasnega petja. Svoje otroke je kakor prava mati ljubila z vsem srcem, pa jih tudi že zgodaj z milobo in resnobo navajala k vsemu dobremu in odvracala od hudega. Še v poznih letih se je rajni gospod rad spominjal modrih naukov svoje dobre matere.

Res je veliko na tem, kake vtiske dobi otrok v svoji nežni mladosti, ko je podoben nežnemu cvetju, ki se še le začne razvijati iz popja. Vesela miloba pa resna beseda o pravem času, to je blagodejna rosa za otroško dušo. Jezljiva mati pa godrnjav oče, kateremu je vsaka druga beseda kletev, vzredita tudi takšne otroke, ki so potem celo življenje sebi in drugim v nadlogo. Enako pa kopajo lahko-

mišljeni stariši, ki otrokom vse dovolijo, vse spregledajo, sami časni in večni grob svojim otrokom.

Oče in mati Križaničeva sta rada videla, če so otroci bili veselega srca; zlasti jih je mati znala razveseljevati s petjem in mičnimi pripovedmi. Gledala je pa tudi natančno na red in snago; rada je imela pri hiši lepe cvetlice, kar je vselej znamenje lepega vkusa, reda in snage. Kamor se mlado drevo nagne, tako raste. Mladi Križanič se je navzel v domači hiši dobrega duha in priučil reda, in bil je ljubitelj reda in snage vse svoje žive dni. Sam je bil veselega srca, pa tudi drugim je rad privoščil veselje, kjer je le mogel.

Ko je prišlo burno leto 1848, je petletni „Vanek“ radovedno pa s strahom gledal vojake, katerih je kar mrgolelo po Murskem polju. Od bližnje Mure se je slišalo prasketanje pušek, ker so ogerski vstaši hoteli vdreti čez Muro. Kmetje na štajerski strani so bili v skrbeh in nekateri so se že začeli odpravljati v bolj oddaljeno hribovje. Nekega večera pozno v jeseni se pa tam pri Muri zablisne, topovi zagromijo in ogerski čikoši so razbežali kakor vrabci.

Hitro je potekel čas in kmalu je mali „Vanek“ moral zapustiti otroške igre na domači trati in obesiti šolarsko torbico na ramo. Mati ga je odpeljala v šolo k Sv. Križu, kjer je takrat učiteljeval obče spoštovani učitelj Franc Regolec. Ta mož je bil tudi lahko

ponosen na svoj šolski zarod. Kot mlad učitelj v Ljutomeru je učil brati in pisati pozneje slavnega učenjaka Franca Miklošiča, pa še mnogo drugih odličnih mož svetnega in duhovskega stanu je štel Regolec med svoje učence. Starejši ljudje se še ga dandanes v križevski župniji radi spominjajo, zlasti ga hvalijo, da je skrbel za lepo petje v cerkvi. Tudi Križanič nikdar ni pozabil svojega prvega učitelja, ki je živel pozneje v Mariboru v pokoju in čakal jako visoko starost. Čas si je starček kratil s tem, da je hodil od cerkve do cerkve, rekoč: „Star sem, ljudje ne razumejo mene, jaz pa ne njih. Samo z Bogom se še lahko pogovarjam.“ Križanič je kot kanonik svojega nekdanjega učitelja zelo čislal; vsako leto ga je na njegov god povabil k svoji mizi. Ta dan si je starček oblekel svoje najlepše oblačilo, na prsi pa pripel srebrni zaslužni križec, ki mu ga je bil cesar podelil. S solznimi očmi je zatrjeval, da je to njegov najboljši dan v celem letu. Hvaležnost, kako lepa si pač ti, pa žal, redka!

Križaničev Janezek je kazal bistro glavico in dobro srce. Dasiravno je bil živahne in vesele narave, se je vendar lepo vedel. Ker ni imel daleč do cerkve, sta ga gospod katehet in učitelj odločila, da opravlja angelsko službo v cerkvi. Koliko veselje in čast za malega dečka! Pač se je menda njemu kakor njegovim starišem večkrat vzbudila misel, kaj ko bi iz njega postal duhovnik in bi enkrat zapel v svoji domači cerkvi novo sv. mašo!

Če Bog koga za kaj odloči, mu da tudi zmožnost in nagnjenje k temu, posebno pa materino srce hitro ugane, kaj bi utegnilo postati iz njenega otroka. Toda strah in obup prevzame njeno srce, ko vidi, koliko ovir je na poti, kako dolga in nevarna je pot do prelepega cilja.

Deček je porastel in Križaničevi so se morali odločiti, kaj je storiti z njihovim Ivanom. V domači šoli se ni imel več kaj učiti, doma bi ga že potrebovali pri delu, pa rokodelstva bi se tudi že lahko šel učiti. Res važno razpotje! Imeli so pa Križaničevi neke znance blizu Radgone. Oče nekega jesenskega dne zapreže konje, Ivana posadijo na voz, mati mu v culico zveže obleko in pridene nekaj mite, pa hajdi z njim v Radgono! Njihovi znanci so bili pošteni nemški kmetje zunaj Radgone, in tu je mali Ivan imel sedaj svoj novi dom. Pač se mu je milo zdelo zapustiti očetovski dom in živeti med tujimi ljudmi, ki njega niso razumeli, on pa ne njih. Pa otroci se hitro jočejo, pa tudi hitro smejejo. Kmalu se je tudi mali Križanič vdomačil v novem domu; v Radgono je hodil v šolo in se pridno učil, doma pa je pomagal pri delu. Gospodar in gospodinja sta skrbela zanj kakor za lastnega otroka, pa tudi drugi so živahnega otroka radi imeli. Nekdanji tovariši v radgonski šoli so mu še v poznih letih pošiljali v Maribor svoje pozdrave.

A tudi radgonske šole so mlademu junaku

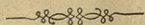
kmalu postale pretesne. Kaj zdaj storiti? Doma je zopet o počitnicah očetu pomagal pri oranju, a srce ga je vleklo v šole. Tudi mati je to srčno želela in oče tudi ne bi imel nič proti temu, toda za kmečke rame je dijak težavno breme. V kmečki hiši še se vse drugo premore, samo denarja navadno ni. Brez tega je pa hudo vzdrževati dijaka. Pri Križaničevih je razven Ivana bilo še več drugih otrok, katere je tudi bilo treba hraniti, oblačiti in za bodočnost oskrbeti. Pa materina ljubezen marsikaj premore. Šine ji v glavo modra misel, ki je odločila bodočnost malega Ivana. Sekovski škof Otokar Marija Attems je pri Sv. Križu delil zakrament sv. birme. Mati Križanička prime svojega „Vaneka“ za roko in ga po svetem opravilu pelje v župnišče pred knezoškofa. Vrže se pred škofom na kolena, povzdigne roke in prosi, naj bi njenega sinka sprejel v deško semenišče v Gradcu. Škofa je ganila materina zaupna prošnja, njena zgovornost in skrb za otroka. Prijazno jo ogovori in ji veli vstati, rekoč: Samo pred Bogom moramo klečati. Prošnjo ji je uslišal in njenega sinka sprejel v graško semenišče. To je bilo l. 1856.

Kdo bi sedaj popisal veselje dobre matere! V duhu je že gledala bodočnost svojega sina, hvalila je Boga, da se ji je želja tako lepo izpolnila, in ga je prosila, da bi „Vanek“ zmiraj ostal priden.

Hitro so potekli tedni in meseci, trebalo je bilo odriniti v Gradec. Mati je skrbno pri-

pravljala perilo, oče mu je kupil novo suknjo in čevlje, cela hiša se je pripravljala na odhod malega „študenta“. Deček je že težko čakal dne, ko bo šel v latinske šole, a slovo je bilo vendarle bridko. S solznimi očmi se je poslovil od domače hiše in sorodnikov, milo se je ozrl še enkrat na domače polje, travnike in loge, kjer je preživel toliko nedolžnih, veselih ur. Iz daljave še enkrat pozdravi zvonik domače župnijske cerkve in potem — srečno, ljubi domači kraj!

Pomenljiv je pač res odhod mladega dečka iz domače hiše v latinske šole. Vrne se sicer še leto za letom domov, a če mu gre v šolah vse v redu, ni več zanj tamkaj stalnega obstanka. Slomšek v neki pesmi lepo opeva pogovor cvetlic in potoka, ki mimo njih šumlja. Cvetlice prosijo valčke v potoku, naj ostanejo pri njih in naj ne hitijo proč. Valčki pa odgovorijo: Mi ne moremo ostati pri vas, naša pot je še dolga, hiteti moramo v reko in potem daleč doli v globoko morje. Tam se pa bomo izpremenili v soparje in se bomo vzdignili visoko proti nebu. Veter nas bo v oblakih nesel čez gore in doline, prišli bomo zopet v ta kraj in kot blaga rosica bomo rosili na vas in vaše sestrice. — Enako je z dijakom, ki zapusti s težkim srcem svoj domači kraj, pa če se v šolah ne spridi in ne postane trd led in toča, deluje pozneje kakor blag dežek v čast in prid ne le rojstnemu kraju, marveč celi domovini.

2. V latinskih šolah.

Svoj vstop v graško semenišče je rajni sam pozneje tako-le popisal:¹ „Živo še se spominjam, kako sem bil po božji previdnosti in po skrbi svoje rajne matere sprejet v dijaško semenišče. Ko je trebalo vstopiti, se najprvo spodobno oglasim gospodu ravnatelju, da me zapišejo za semeniščana. Zunaj pred vrati me pa čaka cel roj nekoliko že večjih dijakov, ki me vzamejo v svojo sredino, da mi razkažejo novi moj dom. Ženejo me v učilnico ter mi pokažejo moj prostor za učenje; potem me sprevedijo zaporedoma v kapelo, v obednico in v spalnico in mi povsod pokažejo moje mesto. Nazadnje moram ž njimi stopiti še na vrt, da pogledam prostore za sprehajanje in razvedrenje. Na večer sem bil že do dobrega domač v semenišču.“ Škof Attems je večkrat svoje ljubljence, pridne semeniščane, povabil na svojo pristavo. Med njimi je bil tudi Križanič. Tam so pred škofom peli in se pod njegovim nadzorstvom igrali. Škof sam je mlade fante učil, kako se treba lepo vesti pri mizi, v občevarju i. t. d.

Med semeniščani je bilo tudi več domačinov Slovencev. S svojo živahno naravo pa dobrosrčnostjo in ljubeznivostjo si je kmalu pridobil srca vseh tovarišev. Še sedaj se ga radi spominjajo nekdanji součenci v graški škofiji. V šoli mu tudi ni šlo hudo. Učil se

¹ „Nebeški venec“ str. 23.

je rad in lahko ter je kmalu premagal težave, ki jih več ali manj izkusi vsak novinec, ko vstopi v latinske šole. Čas je urno potekal in hitro se je leto zasukalo. Koliko je bilo veselje, ko je srečno napravil prvo šolo ter se kakor zmagovalec z dobrim spričevalom vrnil domov na počitnice! S kakim spoštovanjem so ga sedaj gledali njegovi prejšnji tovariši, ko jim je pripovedoval, kaj je vse videl, slišal in se naučil tam gori v Gradcu.

Enako se je vrnil v Gradec l. 1857 in 1858 ter z dobrim uspehom dovršil drugo in tretjo latinsko šolo. Ko se je pa po končani tretji šoli vrnil domov, se je v njegovi domačiji zgodila za Slovence velepomembna sprememba. Dne 1. septembra 1859 je slovesno zvonjenje po vseh cerkvah naznanilo veselo novico, da slovenski del Štajerske med Muro in Dravo prestopi izpod oblasti sekovskih škofov pod nadpastirsko oblast lavantinskih škofov, ki od tistega časa stolujejo v Mariboru.

Kakor mnogi duhovniki, tako so tudi dijaki iz novega dela lavantinske škofije zapustili Gradec ter se preselili v Celje in pa v Maribor. V Celju je že l. 1847 knezoškof Slomšek postavil temelj deškemu semenišču, a za pravo ga je ustanovil šele l. 1853 ter imenoval po nekdanjem celjskem škofu „Maksimilianum“. V Mariboru še ob prihodu škofovem ni bilo takega zavoda, ampak so le za silo napravili neko zavetišče za tiste dijake, ki so prišli iz graškega semenišča. Med temi je bil tudi četrtošolec Križanič. Pravo semenišče se

je v Mariboru ustanovilo šele l. 1861 pod imenom „Viktorinum“ (sv. Viktorin je bil nekdanj škof v starodavnem Ptuju). L. 1878 so obojno semenišče združili v eno v Mariboru.

Od štrte latinske šole naprej je tedaj Križanič študiral v Mariboru. Tu je bil sedaj tako rekoč na domačih tleh; stariši so ga lažje obiskovali in tudi on je o počitnicah lažje pogledal domov. Njegov prihod je vselej napravil veselje celi hiši. Če pa kdaj o praznikih ni prišel domov — in to ni bilo lahko, ker je bilo treba iti peš kakih dvanajst ur — tedaj so pa bili doma žalostni. V nekem pismu mu mati očita, zakaj ni prišel o Božiču domov: „Tako lepo, kakor smo te povabili, pa ti edini si tako gizdav, da se ti vnoža domov k tvojim starišem in k tvojim malim bratekom in sestricam, ki so na prste šteli, kolikokrat še bomo vstali, da bo Vanek prišel domov. Skoro čisto malo ti je mar za nas vse, najmanj pa zame, ki ti véasi kaj očitam.“ Te besede razodevajo seveda bolj ljubezen kakor grajo, saj se šibkemu dijaku ni moglo ravno zameriti, če v hudem zimskem času ni šel na daljno pot. A materina ljubezen je bila vendar užaljena. — Otroci, ki so v tujini, v šolah ali v službi, naj bi pač ne pozabili, da svoje stariše razveselijo, ako o priložnosti k njim domov pogledajo.

Iz onih let, ko je Križanič študiral v Mariboru, se je še ohranilo več materinih pisem. Rajni gospod jih je hranil kot drag spomin na svojo mater. Iz teh pisem se razvidi, da

je mati bila duhovita ženska, čeravno priprosta kmetica, in da je imela nežno ljubezen in veliko skrb za svojega sina. V vsakem pismu ga zagotavlja, da z očetom goreče Boga prosita, da bi se jima ne spridil, posebno zdaj, ko se zanj „približujejo zelo nevarna leta“.

Velika skrb starišev za sina dijaka je popolnoma opravičena, zakaj dijak je izpostavljen mnogim nevarnostim. Svet, zlasti v mestih, je hudoben, poln zvijače in zapeljivosti, mlad človek pa neizkušen, nepreviden in prevzet. Marsikateri stariši pošljejo svojega sina kakor angelca iz domače hiše v mesto, čez nekaj let pa mesto da bi obogatil svojo pamet z učenostjo in srce z lepimi čednostmi, se spridi, zapravi zlati čas, starišem krade težko prisluženi denar, njih neprecenljivo skrb in ljubezen povračuje s črno nehvaležnostjo, mesto v veselje jim je v sramoto in v nadlogo. Zelo se torej motijo stariši, ki mislijo, da njih sin ne potrebuje vodila in nauka, če je nekoliko porastel in zglodal nekaj hlač na šolskih klopeh. Pač krvavo ga potrebuje, a še bolj njih molitve in blagoslova. Pametni stariši že vedo, da se s šestnajst- ali osemnajstletnim dijakom nekoliko drugače ravna, kakor z majhnim šolarjem, a opominov in naukov je tudi on potreben.

Križaničeva mati je sklepala svoje pismo navadno z besedami: „Tvoja zelo skrbljiva mati“ — „izročam te materi, ki je mati črez vse matere“ — namreč Mariji. Njena skrb nikdar ne spi. Ko v poletnem vročem dnevu

dela na polju in se ozre proti zahodu ter vidi v sivkasti daljavi mariborsko goro, se spomni svojega sina: „Bog ve, kaj zdaj Vanek dela, ali je priden ali ne; pa saj ga večni Bog vidi in moje zdihovanje sliši.“ Dne 24. svečana 1861 mu med drugim daje ta-le lep nauk: „Ljubljeni, ne pozabi na Boga, od katerega vse dobro pride in kateri vse vidi, kaj se na najbolj skrivnem kraju godi; moli ga in za pomoč prosi v vseh skušnjavah tvoje nore mladosti; ogiblji se vseh slabih tovaršij, kajti po slabi tovaršiji rada glava boli (ta stavek je mati zapisala nemški: ‚böse Gesellschaften verderben gute Sitten‘). Le za božjo voljo priden bodi, na veselje nam, sebi pa k največjemu hasku. Le če si dober in vrli, si sebi dober, tvoja bode sreča, tvoj bode ves hasek.“ Ko je bil v šesti šoli, mu je enkrat zopet pisala: „Rad moli, da te sv. Duh ne zapusti. Zdaj se bližajo za te najbolj nevarni časi. Usmili se svoje uboge duše, katera bo večno v peklu gorela, ako se spridiš.“

Te besede si je rajni pozneje kot kanonik zapisal v svoj dnevnik¹ in pristavil: „Zlati nauki — zlate mame!“ Bile so pa te besede tudi zadnja materina pridiga. Kmalu potem, dne 27. aprila 1862 je po kratki bolezni nehalo biti njeno blago srce. Za šestošolca Križaniča je bil to hud udarec, ko je izgubil dobro mater.

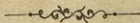
¹ Nekaj zapiskov iz Križaničevega dnevnika je priobčil „Slovenski Gospodar“ l. 1902 v št. 4. in 5. pod naslovom „Iskrice“.

Oče se je pozneje še drugokrat oženil in Križanič je tudi svojo novo mater spoštoval, kakor bi mu bila prava mati. Ženka je včakala visoko starost in preživela svojega odličnega pastorka, na katerega je po pravici ponosna. Njegovo cerkveno zgodovino je znala skoro vso na pamet.

Pregovor pravi, da nesreča ne pride sama v hišo. Ko je bil Križanič v sedmi šoli, so pri sosedovih otroci zakurili in požar je vničil tudi Križaničev dom. To je bil nov hud udarec za dijaka Križaniča. Že prej so včasih težko plačevali za njim, sedaj pa je še prišla nesreča za nesrečo v hišo. Pa kjer Bog da svoj blagoslov, pridne roke vse popravijo in pogumne rame vse prenesejo. Križanič je pozneje večkrat rekel, da Bog še posebno takim starišem da blagoslov, kateri svoje otroke šolajo v božjo čast. „Nam so mati umrli“, je rekel, „hiša nam je zgorela, pa vendar so pri vsem tem postavili nov zidan hram, šolali mene in sestro, pa še zapustili lepo posestvo.“ Razven Ivana so namreč Križaničevi dali v šolo tudi svojo mlajšo hčerko Terezijo, ki je pozneje postala šolska sestra in dobila redovno ime Angelina ter je sedaj že več let prednjica v zavodu šolskih sester v Celju.

Med veselimi in žalostnimi dogodki je Križanič prišel do osme, zadnje latinske šole. Učil se je dobro in lepo vedel; pri svojih profesorjih kakor tudi pri tovariših je bil priljubljen. Sedaj je še trebalo gimnazijskim študijam postaviti krono na glavo. Dijak latin-

skih šol, če hoče še potem iti na višje šole, mora napraviti tako imenovano „zrelostno izkušnjo“ ob koncu osme šole in šele potem more reči, da je res dovršil latinske šole. Ta izkušnja je zelo važna in večkrat odločilna za celo življenje, a tudi ni lahka. Še v poznih letih marsikomu dela v sanjah nadlogo, ko se mu sanja, da stoji pred izpraševalno komisijo, pa se je ravno tisto pozabil učiti, kar ga vprašajo! Kako si oddahne, ko se prebudi, češ, hvala Bogu, da ni res! Še veliko bolj si oddahne dijak, ko se mu izroči preimenitno spričevalo, da je „zrel“. No, kdor na gimnaziji osem let ni spal in lenobe pasel, zanj ta izkušnja ni ravno kaj strašnega. Tudi osmošolec Križanič jo je l. 1864 dobro prestal. V vseh predmetih je bil trden, posebno pa je imel dobre rede v veronauku, v zgodovini, v računstvu, naravoslovju, modroslovju in v petju. Srečen in vesel je dal slovo gimnaziji in šel domov na počitnice. Žal, da ni bilo več matere, ki mu je za pravo odprla pot v latinske šole. A gotovo je iz nebes gledala nanj in se radovala, ker njeni nauki in opomini niso bili zastonj.

3. V bogoslovju.

Eden najimenitnejših trenutkov v človeškem življenju je pač tisti, ko si človek mora izvoliti stan. Dijaku je deloma nakazana pot že takrat, ko ga stariši pošljejo v šole,

vendar odločilni trenotek nastopi šele po osmi šoli. Moder dijak, ki svoje pameti ni vklenil v verige divjih strasti in si je ohranil nedolžno srce, navadno že prej spozna pot, na katero mu je kreniti. Saj mu vendar v dolgih dijaških letih mora večkrat priti na misel, zakaj li se uči, kaj li hoče postati. Ako se posvetuje s svojimi stariši in učeniki, resno prevdarja samega sebe, za kateri stan bi imel največ zmožnosti, če čuti neko notranje nagnjenje do gotovega stanu, in če še prosi Boga razsvetljenja, da mu pokaže, kam gre njegova pot, tedaj si bo pač lahko izvolil stan in vsaj večinoma tudi v svojo srečo.

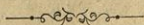
Križanič je po dovršeni osmi šoli bil v tem hitro na čistem. Svet mu je bil sicer odprt; s svojo živahno naravo in ljubeznivim vedenjem bi bil lahko izhajal med svetom, domača hiša bi mu bila tudi še za silo pomagala na visokih šolah, povrhu je pa še imel v Gradcu imovite sorodnike. A on je od mladih nog čutil v svojem srcu nagnjenje do svetišča Gospodovega, potrebne zmožnosti za to je imel in želja rajne matere je tudi nekaj tehtala. Ni zatrdil klicu božjemu svojega srca. Pustil je svet in njegove ugodnosti čer v jeseni l. 1864 stopil v mariborsko bogoslovnico. „Kdor prime za plug, se naj ne ozira nazaj“, pravi Zveličar. Križanič se je po tem ravnal. Z veseljem in vnemo se je poprijel bogoslovnih študij. Življenje v semenišču ima marsikatero težavo in tudi študije prizadevajo veliko truda. A bogoslovec, ki se lepo drži reda in vestno izpolnjuje svoje

dolžnosti, ima tudi vesele ure, kakršnih zunanji svet ne pozna. Tu se sklene med tovariši iskreno prijateljstvo; po napornem delu pride čas počitka in nedolžne šale, vmes pa vesela pesem osladi vse grenkosti.

Križanič je v bogoslovju vrlo napredoval, zraven je pa bil vedno dobre volje in veselega srca. Po svoji materi je podedoval dar lepega petja, in tako je s svojimi tovariši v cerkvi sv. Alojzija z lepim petjem povelečeval službo božjo, v prostih urah pa s petjem prijetno razveseljeval tovariše. Spričevala iz bogoslovnih let kažejo, da je v vseh predmetih lepo napredoval in bil vzornega vedenja. Zato so ga tudi njegovi predstojniki radi imeli in ga priporočili, da je bil v mašnika posvečen že v 3. letu bogoslovja. „Veselim se tega, kar mi pravijo, v hišo Gospodovo pojdemo“, tako je pač vzkliknila duša Križaničeva s psalmistom, ko so je bližal dan mašniškega posvečenja. Dne 23. julija 1867 je sprejel iz rok rajnega knezoškofa Jakoba Maksimilijana sv. mašniški red. Želje njegovega mladega srca so bile sedaj izpolnjene. Z veliko slovesnostjo so pripeljali novomašnika Križaniča iz Maribora domov.

Za poštene slovenske stariše ni lahko večjega veselja, kakor če vidijo svojega sina stopiti pred oltar Gostpodov. Nova maša ali primicija je povsod na Slovenskem v veliki časti, posebno pa se na Murskem polju razvije v velikansko cerkveno in narodno svečanost.

Cela župnija je po koncu; ob cestah se stavijo slavoloki, topiči pokajo, zastave vihrajo, vesele pesmi se menjavajo z godbo. Kakor nekdanj Izraelci ob prazniku šotorov, tako se tudi ob primiciji napravi velikanski šotor in z zelenjem okiti, v katerem se povabljeni gostje razveseljujejo. Pomenljivi napisi na vseh straneh pa navdušeni govori povzdigujejo srce, da se res izpolnijo besede pesnikove: „Pusti svet opravke svoje, kvišku srca, v hramu poje.“ Zlasti so še v prejšnjih časih bile na Murskem polju imenitne te slavnosti, ko so bili ljudje še imovitejši in je bilo med njimi več zastopnosti. Z enako veliko svečanostjo je tudi Križanič opravil dne 25. avgusta 1867 pri Sv. Križu prvo daritev sv. maše. To je bil zanj dan, katerega mu je pripravil Gospod.

4 V dušnem pastirstvu.

V jeseni istega leta se je še vrnil za eno leto v bogoslovje, kjer se je še moral učiti, kar duhovnik potrebuje v dušnem pastirstvu. Tudi zadnje leto je hitro poteklo; mlado drevo je porastlo dovolj močno, milost sv. Duha ga je po mašniškem posvečenju potrdila, sedaj je prišel čas, da se presadi venkaj v vinograd Gospodov in začne prinašati sad. Po kratkih počitnicah je škofijstvo dne 1. avgusta 1868 Križaniča poslalo za kapelana k Sv. Martinu pod Vurbergom blizu Maribora. Z mladeniškim

navdušenjem se je mladi kapelan odpravil na prvo mesto. Oče mu je dal napraviti iz črešnjevega lesa posteljo, mizo in dva stola, kovčeg je pa itak že imel. To je bilo celo njegovo pohištvo. Modri oče je dejal: „To ti je sedaj dovolj, drugo pa si kupi, kadar si kaj zaslužiš.“ Pač dober nauk za mlade ljudi, ki nastopijo službo ali prevzamejo gospodarstvo! Marsikdo misli, da mora vse naenkrat imeti, pa še vse najlepše in najdražje. Marsikateri mladi gospodar misli, da mora že prvo leto podreti staro hišo in pozidati nov lep hram. Tako se mladi ljudje pogostoma po svoji neprevidnosti zakopajo v dolgove, katerih se težko ali pa sploh nikdar ne rešijo.

Pri Sv. Martinu je Križanič našel modrega in pobožnega pa delavnega in vnetega župnika Matija Pavša, ki mu je postal pravi oče in duhovni voditelj. Bil je vzgleden duhovni pastir po volji Kristusovi in še sedaj živi v hvaležnem spominu ondotnega ljudstva. Dasi-ravno je bil že prileten, je še vendar vestno opravljal vsa dušnopastirska opravila in tako je mlademu kapelanu preostajalo še prostega časa. Rekel mu je župnik: „Vi se le učite, ste še mladi; lahko še iz vas kaj postane.“ Prosti čas je pa za marsikoga poguba, če ga ne zna ceniti in dobro rabiti. Križanič se je znal izogniti tej nevarnosti. V svojem življenju se je vedno držal tega, kar je zapisal v svoj dnevnik o vrednosti časa: „Čas je neizmerne vrednosti, je res zlati čas. Ko bi zavrženi v peklu imeli le pol urice časa, — ta kratki

čas bi izpraznil pekel. Mi smo takorekoč srečnejši od svetnikov v nebesih, ker še imamo čas. Svetniki namreč žive od obresti svojih del, ker pridobiti si ne morejo nič več. Mi pa moremo vsak čas svoj zaklad še pomnožiti.“ Po vzgledu svojega župnika je vestno opravljal svoja duhovska opravila v šoli, v spovednici, pri bolnikih; posebno skrbno pa se je pripravljaj na oznanjevanje božje besede, kakor spričujejo mnogobrojni zapiski iz onih let.¹ Od svojega izkušenega župnika se je tudi učil modrega pastirovanja in že tu je marsikaj pridobil, kar je pozneje kot profesor bogoslovja učil svoje učence. Župnik Pavša je bil dober pastir, ki je skrbno iskal izgubljene ovce in vselej je povedal svojemu pomočniku, kako je to ali ono ukrenil. — V župniji je imel hudega nasprotnika, ki je dobremu župniku povsod nagajal, v cerkev pa nikdar ni pogledal. Neko zimo pa je prišel v hudo zadrego, ker mu je zmanjkalo krme. Župnik je to vedel in je rekel svojemu pomočniku: „Molite, danes bom nekoga dobil.“ Šel je potem sam v hišo svojega nasprotnika in mu ponudil zastonj voz sena, pa še dostavil, naj ga natihoma odpelje, da ne bo nihče nič vedel! Nasprotnik je bil ves osupnjen, glas mu je obtičal v grlu, tako ga je presenetila dobrotljivost župnikova. Prav pravi sv. pismo, da sovražniku s tem žrjavico denemo na glavo, če mu kako dobroto storimo. Kmet si je odpeljal voz sena in odslej je bil

¹ Križaničeve pridige prinaša list „Duhovni pastir“.

dober kristjan, župniku pa je pozneje iz hvaležnosti podaril dva voza sena.

Drugokrat sta bila povabljeni na gostijo. Župnik je pa vedel, da je tista hiša v hudem sovraštvu s sosedom. Župnik prime svojega kapelana za roko in reče: „Pojdiva, bodele videli, danes bova spravila sovražnike.“ Ko stopita na prag, župnik z lepim krščanskim pozdravom pozdravi domače. Hišna mati hitro skoči k njemu, župnik pa reče: „Pokličite tudi hišnega očeta.“ Ko oče pride, začne župnik: „Ali ste pa sosedove povabili?“ Gospodar in gospodinja zardita in jecljaje rečeta, da ne. „Gospod kapelan, tedaj pa pojdiva domov“, reče župnik, „v taki hiši midva ne moreva biti, kjer je nepomirljivo sovraštvo doma.“ Oče in mati začneta prositi, naj za božjo voljo tega ne delata. Župnik povzdigne resen glas in pravi: „Pojdite po soseda, potem ostaneva.“ Hišni gospodar se izgovarja, da ni on kriv sovraštva, da bi še že šel, pa oni se ne bo hotel spraviti, ampak še ga utegne izpsovati. „Dobro“, reče župnik, „gremo pa vsi skupaj vabit. Tudi ženin in nevesta morata iti.“ Šli so in župnik je s svojo ljubko besedo ganil sosedove. Segli so si v roke in sprejeli povabilo. Zastarelo sovraštvo se je spremenilo v trdno ljubezen in vsi so se veselja solzili, da so se tako lepo spravili.

Tako lepe vzglede in nauke je tedaj dobival mladi kapelan Križanič pri svojem prvem župniku. To nam pojasni tudi njegovo modro, ljubeznivo in milo ravnanje; tudi on je s svojo

dobrosrčnostjo in milobo uglasil marsikako nasprotje in povzročil, da se je čmernost spremenila v veselje.

V prostem času se je Križanič pri Sv. Martinu pridno učil in se pripravljaj na težke izkušnje, katere mora napraviti duhovnik, ki hoče postati doktor sv. pisma.

Rad je bil pri Sv. Martinu in ljudje so ga radi imeli, a škofijstvo ga je že 1. marca 1871 poklicalo v Maribor za duhovnega pomočnika v predmestni župniji sv. Magdalene. Maribor je bil odslej torišče njegovega delovanja celih trideset let — do njegove smrti. Š. Martinčani so ga ohranili v lepem spominu, on pa njih, in je še pozneje rad zahajal k njim.

Pri sv. Magdaleni je bilo marsikaj drugače. Pri sv. Martinu mu je preostajalo prostega časa, tukaj pa je bil z delom preobložen. Magdalenska župnija je že takrat štela do 9000 duš, on pa je bil edini duhovni pomočnik. Poleg navadnih dušnopastirskih opravil je še moral oskrbovati javno bolnišnico, kar je jako naporno in mučno delo. Šole je bilo tudi že takrat veliko, a za katehetsko službo v šoli južne železnice je dobival celih 25 gld. nagrade na leto.

Dela je bilo toliko, da včasih ni vedel, kam bi se obrnil, ali bi šel v cerkev, ali v šolo, ali v bolnišnico, ali previdet kakega bolnika na domu. Zlasti je bilo hudo ob času kužne bolezni, ki je v tistih letih razsajala. Vrh tega so ga še pogosto obiskovali znanci

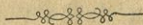
in prijatelji, kar mu je tudi vzelo veliko časa. Ravno takrat se je zidalo tudi novo župnišče in je moral stanovati v neki zasebni hiši. Pa pri vsem tem je bil Križanič vedno dobre volje in je po trudapolnem dnevnem delu po noči nadaljeval svoje študije in hodil v Gradec delat strogih izkušenj. Bog ga je pač namenil za drugo službo, zato mu je dal tudi moč, zdravje in vstrajnost pri težkem učenju. Župnikom, l. 1902 umrlim častnim kanonikom T. Rožancem, sta se prav dobro razumela. Župnik je pripoznal velik trud svojega duhovnega pomočnika in mu je rad napravil kako veselje. Za Križaniča je pa ravno ta težavna služba bila imenitna šola, v kateri si je pridobil veliko izkušnje.

Pri župljanih, v mestu in zunaj mesta, je bil jako priljubljen. S svojim modrim in ljubeznivim ravnanjem si je hitro pridobil sreca, zlasti v šoli. Mnogi njegovi šolarji so pozneje v visoke službe prišli in so vedno čislali svojega nekdanjega kateheta. Neka njegova učenka je pozneje postala imenitna gospa; omožena je bila v Aleksandriji v Afriki, pa mu je pogostoma dopisovala in pošiljala razne pridelke iz vroče Afrike. Ko je pa s svojim možem prišla včasih v Evropo, je vselej obiskala tudi svojega nekdanjega kateheta Križaniča.

Lepa beseda najde lepo mesto, pravi pregovor. Z lepo besedo je tudi Križanič v svoji službi marsikaj dosegel, kar bi se s kreganjem in zabičevanjem ne bilo dalo. Če je šel n. pr. previdet bolnika in je zapazil, da

je v tisti hiši vse zanikerno, razmetano, neredno, dekleta kuštrava in umazana, je hitro našel primerno zdravilo. Naravnost takrat nič ni rekel, pač pa je porabil priliko pri krščanskem nauku ali kje drugod. Živo je opisal, kako lepo in veselo je tam, kjer je pri hiši vse v redu in snažno. Če duhovnik prinese sv. popotnico v hišo, so domači vsi lepo opravljeni in pridejo že nasproti, hiša je znotraj in zunaj lepo osnažena; če so dekleta pri hiši, so lepo počesana, cvetlice krasijo okna in mizo, kamor postavi sv. Rešnje Telo. To je ljudem jako ugajalo, in ko je zopet prišel v kako hišo, se je mnogokrat lahko prepričal, da se je že marsikaj glede snage obrnilo na boljše.

Sred mnogoterih opravil je Križanič l. 1873 prestal na graškem vseučilišču zadnjo strogo izkušnjo in dne 30. oktobra je postal doktor sv. pisma. Tako mu je eno breme padlo iz ram in sedaj se je še s tem večjo vnemo posvetil dušnemu pastirstvu. Ostal je še kapelan pri sv. Magdaleni do februarja 1875, ko ga je škofijstvo poklicalo v novo, jako važno službo.

5. Profesor bogoslovja in kanonik.

Dne 1. marca 1875 je dr. Križanič nastopil svojo novo službo kot profesor bogoslovja v kn. šk. bogoslovnici v Mariboru. S tem mu je bilo odkazano velevažno polje, na katerem je mnogostransko in plodonosno deloval

z malimi prenehljaji do smrti. Profesorska služba je zelo važna in odgovornosti polna. Če slepec slepeca vodi, oba v jamo padeta. Bogoslovski profesor mora kot moder učenik likati um in srce mladim gospodom, katere si je Gospod izvolil za svojo službo, da postanejo sposobni izvrševati poslanstvo Kristusovo in voditi ovce po pravi poti v najimennitnejši zadevi za čas in večnost.

Profesorju Križaniču je bila izprva izročena stolica za sv. pismo stare zaveze. Učil je torej hebrejski jezik, katerega so govorili stari Judje in v katerem so večinoma spisane svete knjige stare zaveze. Vadil je svoje učence sv. pismo v hebrejskem jeziku brati, predstavljati, razlagati; učil je tudi, kdo je sv. knjige spisal, kakšen namen imajo, ali so res od sv. Duha navdihnjene knjige, kako so se ohranile, predstavljale v razne jezike in kako so do nas prišle. Razen hebrejskega jezika je dr. Križanič učil tudi arabski, kaldejski in sirski jezik. Te jezike mora namreč poznati tisti, ki hoče natančneje razumevati sv. pismo ali ki hoče postati doktor bogoslovja.

A profesorska služba v bogoslovju zlasti takrat ni dajala kake posebne ugodnosti. Plača je bila tako pičila, da profesor sploh ne bi bil mogel živeti v mestu, če bi mu knezoškof ne bil dal prostega stanovanja. Križanič je kot profesor dobival na leto borih 630 gld. in s tem si je moral plačevati hrano, stanu primerno obleko, knjige, dajati razne podpore itd. Pri tem se pač ni dalo udobno živeti! On pa ni

gledal na to; bil je mlad in zdrav pa se dela ni bal. Kmalu se mu je navesilo še drugo delo. V jeseni l. 1875 je odšel iz Maribora do tedanji profesor cerkvene zgodovine, izpraznjeno profesuro je škofijstvo izročilo dr. Križaniču, ki je odslej torej opravljal dvojno profesorsko službo. Za oskrbovanje druge profesorske stolice je dobival na leto nagrade celih 200 gld.! Cerkevna zgodovina, katero je sedaj predaval poleg stare zaveze, ga je pa tudi veselila; ako je že sploh zgodovina učiteljica življenja, je še prav posebno važna cerkvena zgodovina, ki nam kaže žitje in bitje Kristusovega kraljestva na zemlji od njegovega rojstva do današnjega dne. Ta profesura je Križaniču dala priložnost, da se je vglobil v cerkveno zgodovino in potem mogel Slovencem spisati zgodovino katoliške cerkve.

K dvojni profesorski službi je škofijstvo dr. Križaniču pridjalo še tretjo. Dne 1. marca 1879 je postal podravnatelj v bogoslovnem zavodu. Odslej je moral torej še bolj skrbeti za dobro vzgojo bogoslovcev. Podlaga prave in uspešne vzgoje pa je iskrena ljubezen. Le kar iz srca pride, tudi v srce sega. Kdor ne dela iz ljubezni, ampak le zato, ker ravno mora, tak je podoben mrtvemu stroju, pravega uspeha pri svojem delu ne more pričakovati. — Križanič je bil že itak od narave dobrega srca, a posebno je ljubil še svoje gojence in učence. Vedel je ubrati zlato srednjo pot med preveliko strogostjo in premehko popustljivostjo. Sam veselega srca je tudi drugim rad privoščil

nedolžno veselje; kjer je pa trebalo resnega svarila, je pa tudi povedal kratko pa odločno besedo, da je bil nerednež kar poparjen.

O vzvišenosti in odgovornosti svojega stanu je bil živo prepričan, to mišljenje in prepričanje je skušal kot profesor in podravnatelj vdahnuti tudi svojim učencem. Ni namreč kaj bolj žalostnega, kakor če duhovnik izgubi izpred oči visokost in odgovornost svojega poklica; mesto zvezde vodnice postane potem kamen spodtike.

Bil je pa Križanič tudi ljubitelj reda in natančnosti. Svoji sestri, ko je postala prednica, je v nekem pismu dal za ravnanje prelepe nauke, katerih se je tudi sam strogo držal:

1. Vsakega križa, ki pride nad katero sestro, vzemi polovico na svoje rame. Kako, to že ve ljubezen. — Tudi on je imel sočutje in usmiljenje z vsakim trpinom.

2. Naj ne mine dan, da bi ne storila vsaki sestri kakšnega veselja. Če drugo ne, vsaj prijazen pogled. „Kdor z veseljem da, onega Bog rad ima.“ — Tudi on je ob vsaki priliki rad storil komu kakšno veselje.

3. Ako je treba kaj grajati, pomisli, ali bi Jezus v tem slučaju grajal. — V grajanju je bil tudi on jako previden, zmeren in prizanesljiv.

4. Natančno se drži dnevnega reda. Red vodi k Bogu; le v peklu je nered.

5. Sama bodi ponižna, zelo ponižna. Komur ljudje dajo čast, tistemu hudič rad nastavi roge; celo angeli so se v svoji visoki časti

prevzeli. Zaradi tega je nevarnost za človeka tem večja, če stopi v višjo čast. — Ponižnost se primerja vijolici, ker je modre barve, in nebesa so tudi modra, ker so za ponižne pripravljena.

To so pač zdrava in modra načela za vsakega predstojnika; Križanič jih je zapisal iz svojega notranjega prepričanja, in vredno je, da si jih vzame k sreči vsak, ki ima v kateremkoli stanu podložnike.

Kolikor mu je služba pripuščala, je Križanič rad šel tudi venkaj o raznih prilikah pomagat dušnim pastirjem. V mnogih cerkvah lavantinske škofije je oznanjeval božjo besedo; v tej imenitni službi je bil zelo vesten. Od l. 1881 do 1883 je tudi bogoslovce poučeval v cerkvenem govorništvu.

L. 1884 je hudo zbolel njegov prijatelj, sedaj že tudi rajni dr. Pajek, takrat profesor veronauka na mariborski gimnaziji, tedaj ga je dr. Križanič nadomestoval od 13. svečana do 15. julija. Koncem šolskega leta mu je gimnazijski ravnatelj pismeno izrazil priznanje in pohvalo za točno in požrtvovalno izvrševanje profesorske službe na gimnaziji.

A tudi knezoškof Jakob Maksimilijan je cenil Križaničevo vsestransko delovanje in ga je že dne 11. januarja 1882 imenoval kn. šk. duhovnim svetovalcem.

Z vnemo in veseljem je opravljal profesorsko službo, vendar ga je srce vleкло tudi nazaj v dušno pastirstvo. Saj je pa to tudi

prvi in poglobitni namen duhovske službe, zakaj Kristus je postavil mašniški red in dal svojo oblast apostolom pred vsem za to, da delijo sv. zakramente, zdravijo dušne bolnike, pasejo ovce in oznanjujejo evangelij o božjem kraljestvu. Poskusil je tedaj Križanič nekaterekrat dobiti župnijo, a razmere so se vselej tako zasukale, da se njegova prošnja ni izpolnila. Ko je mislil na Slovensko Bistrico, je pisal svoji sestri že prej, ko je bilo kaj določeno. „Neki notranji glas mi pravi, da ne bo nič“. In res ni bilo. Bila je pač volja božja, da Križanič ostane na svojem mestu; tu je bil potreben in je še lahko veliko dobrega storil.

Novo leto 1886 je Križaniču prineslo lepo darilo; dne 30. decembra 1885 ga je namreč svetli cesar na škofovo priporočilo imenoval stolnim kanonikom lavantinskega kapitola. Kot kanonik je pustil profesorsko službo, a le za kratko časa. Že spomladi l. 1886 je bila izpraznjena profesura za pravoslovno bogoslovje in knezoškof je „z zadovoljstvom“ — kakor se bere v dotičnem odloku — izročil ta predmet kanoniku Križaniču. — Nravno bogoslovje je posebno imenitno za vsakdanje življenje. Obravnava po priliki to, kar „krščanska pravica“ in pa poglavje o ljubezni v katekizmu. Na gimnazijah se uči ta predmet v sedmi šoli, posebno natančno pa se ga mora učiti bogoslovec, ki želi postati duhovnik in zanesljiv voditelj do večnega cilja sebi in drugim. L. 1889 je pa Križanič zopet začasno prevzel

profesuro cerkvenega prava, ki razlaga cerkvene postave, in pa cerkveno zgodovino, katero je že prej bil učil.

Tako je Križanič tekom let učil blizu vse bogoslovne predmete. Zadnji mu je bil izročen l. 1890 in sicer pastirna. Ta predmet je nekako jezero, v katero se stekajo vsi drugi bogoslovski predmeti, kajti vsi imajo namen vzrediti dobre in modre dušne pastirje, ta predmet pa bogoslovce v zadnjem letu neposredno pripravlja na preimenitno službo dušnega pastirstva. Tu se jim podajejo nauki, kako morajo sami lepo živeti, da bodo vredni služabniki Kristusovi, kako se morajo vesti do vernikov različne starosti, različnega stanu, spola in duševne izomike; kako morajo razlagati besedo božjo v cerkvi in v šoli, deliti sv. zakramente i. t. d. Za ta predmet je bil Križanič kakor nalašč ustvarjen. Sam si je v svojem življenju veliko izkusil, že od narave je imel neko spretnost, da je znal vsako stvar prijeti od prave strani, vrh tega je marljivo prebiral knjige modrih in izkušenih pisateljev. Kar je pa najbolj imenitno, bil je sam popolnoma prepričan o važnosti dušnopastirske službe in je ta ogenj svojega navdušenja skušal vcepiti tudi v srca svojih učencev. V ednajstih letih, kar je bil profesor pastirne, je poslal iz svoje šole veliko število katehetov in dušnih pastirjev v vinograd lavantinske škofije.

Njegovi učenci so ga ljubili in visoko spoštovali ter imeli nenavadno zaupanje do njega. V začetku šolskega leta so se ga ne-

kateri nekoliko bali, ki ga niso poznali. Ko so pa videli, kako blago in prijazno z vsemi ravna, kako modro in mično zna obdelovati svoj predmet, se je ob koncu leta vsem milo storilo, ko so se poslovili od njega. On pa je svoje učence ohranil v srcu tudi pozneje. Veselilo ga je, če ga je kateri pozneje obiskal; če je pa zvedel, da se je kateri mudil v Mariboru pa se mu ni oglasil, je navadno rekel: „To se mi ne dopada, da se me ogiblje“. Marsikateremu je pomagal z modrim nasvetom v dvomih in težavah, žalostnega je tolažil z ljubkimi besedami, malodušnega osrčil, pa tudi resno pograjal, če je bilo treba. Kregal in togotil se ni, a njegova kratka pa resna beseda je veliko izdala. Ko se je poslovil od kakega nekdanjega učenca, je navadno rekel: „Glejte, da ne bom nič slabega slišal o vas“, in ta beseda se je zapičila globoko v srce.

Prijazno besedo in ljubeče srce je imel za vsakega; rad se je veselil z veselimi, pa imel tudi sočutje z žalostnimi. Tudi najprostejšega človeka je sprejel prijazno, kakor kakega prijatelja. To lahko mnogoteri spričajo, ki so imeli ž njim opraviti.

Nekaj mesecev po njegovi smrti je poslalo neko dekle iz Jarenine par kron za dijaško kuhinjo mesto venca na grob Križaničev, zraven pa je pisala, da je samo enkrat imela v neki volivni zadevi pri njem opraviti in takrat jo je sprejel tako prijazno in ji pri odhodu dal blagoslov, da se ji je milo storilo in tega ne more pozabiti.

Stare ljudi je jako spoštoval, mladim pa je bil kakor oče in moder vodnik. Čisto pomlajenega se je čutil, če je prišel v družbo mladih ljudi. Z vzgledom in z besedo je Križanič izvrševal učiteljsko službo, zatorej upamo, da so se nad njim izpolnile besede sv. Duha: „Kateri pa so bili učeni, se bodo svetili kakor nebesna svetloba; in kateri jih veliko poučujejo v pravici, kakor zvezde na vse večne čase“ (Dan. 12, 3), besede, ki so zapisane tudi na njegov grobni spomenik.

Značilne so besede, s katerimi je sklenil šolsko leto 1901. Takrat še seveda nihče ni mislil, da je vzel sploh za vselej slovo od svoje profesorske službe. Rekel je za slovo svojim učencem: „Pasite čredo božjo, katera je pri vas, in jo oskrbite, ne prisiljeno, ampak radovoljno po Bogu; ne zavoljo grdega dobička, ampak dobrovoljno; ne kakor da bi gospodovali črez lastnino, ampak kakor vzgled črede iz srca“ (I. Petr. 5, 2. 3). — Bodite vzgled čredi iz srca: kakor vi gledate na Kristusa, tako naj ovce gledajo na vas, da boste vi njihov vzor, da bo se čreda vas držala. Bodite vzgled čredi iz srca. To mora biti vaše veselje, da boste delali za Boga in za vernike — pa da boste to iz celega srca.

Sv. Peter pravi: „Pasite . . . ne prisiljeno, ampak radovoljno . . ., ne zavoljo grdega dobička, ampak dobrovoljno, tudi ne kakor da bi gospodarili črez lastnino (božjo), ampak kakor vzgled črede iz srca“. Kako tedaj? Ne prisiljeno, ampak z veseljem, da boste veseli

delali v cerkvi, pa ne kot sužnji svojega stanu. Kadar delavci delajo, si žvižgajo in pojejo, kako jih je gospodar vesel!

In ne zavoljo grdega dobička, ne vprašajte po tem, kaj bo neslo! Kakor boste služili, tako bo neslo, grdega dobička pa se zmiraj kri drži, kakor Judeževega groša. Pasite iz dobre volje, zato ker ste pastirji zavoljo božjega plačila. Sv. Peter pravi: „In ko bo prišel kralj pastirjev, boste dobili nezvenljiv venec slave“ (I. Pet. 5, 4). Večjega plačila, ne morete dobiti, ker je to neizrečeno veliko!

Ne kakor da bi gospodarili, — čreda ni naša last! Ne po svoji volji delati, po svoji trmi, ne na svojo roko pastirovati, ampak kakor smo se učili, kakor je volja sv. cerkve, kakor ukazuje volja Kristusova! Čreda je božja last, on jo je odkupil in posvetil; mi smo samo namestniki, „služabniki Kristusovi“ (I. Korinč. 4, 1).

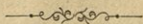
„Vzgled črede“, da vas bodo ovce slobodno posnemale. „Bodite moji posnemovalci, kakor sem jaz Kristusov“ (I. Korinč. 4, 16), če duhovnik lahko to reče, je srečen; potem mu nič ne manjka, kakor sv. Pavlu ne.

„Zdaj pa ostanejo vera, upanje in ljubezen.“ Amen.

V ozki zvezi z učiteljsko službo je še druga imenitna služba, katero je Križanič izvrševal 13 let. L. 1887 ga je cesar imenoval udom deželnega šolskega sveta v Gradcu. V tem oziru mu je zaupal cesar in škofijstvo ter

je ostal v deželnem šolskem svetu do smrti. Ta odlična služba pa ni bila kaj prijetna zanj. Bil je duhovnik in Slovenec, s tem je pa že dovolj povedano, kako težavno stališče je imel v Gradcu. Kot ud deželnega šolskega sveta je bil v ožji zvezi tudi z učiteljstvom, in učitelji so se večkrat z zaupanjem nanj obračali v svojih zadevah. On se je pa tudi potegoval, kolikor je le mogel, za čast in koristi učiteljskega stanu ter rad podpiral opravičene želje vestnih učiteljev.

Oglejmo si še sedaj drugo Križaničevo delovanje, iz katerega še bomo bolj razvideli, kaj smo ž njim izgubili.

6. Dr. Križanič ustanovitelj in voditelj raznih društev.

a) Vincenciјеva družba.

„Uboge bodete imeli vedno med seboj“, je rekel Gospod (Mat. 26, 11), in njegove besede se izpolnjujejo do današnjega dne in se bodo izpolnjevale, dokler bo ljudi na zemlji. Kakor pa si je Jezus sam izvolil ubožni stan, dokler je vidno na zemlji bival, tako je do ubogih kazal posebno ljubezen; svojo lastno osebo je postavil za njih, rekoč: „Resnično vam povem, kar ste storili kateremu teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili“ (Mat. 25, 40).

Katoliška cerkev je zapoved svojega ustanovitelja vedno zvesto izpolnjevala. Za uboge in nadložne, katere svet zaničuje, je ona ustanavljala razne zavode in ubožce priporočala usmiljenju premožnejših svojih vernikov. V milosrčnosti do siromakov se ravno dejanski kaže krščanska ljubezen, ki mora biti pečat Kristusovih učencev. Ljubezen do ubožcev je oni prelepi bišer, ki se tako krasno sveti v vencu mnogih svetnikov, kakor n. pr. sv. Frančiška Asiškega, sv. Elizabete, sv. Vincencija Pavlanskega in mnogih drugih.

Ta prelepa krščanska čednost je v posebni meri dičila rajnega dr. Križaniča. Bil je pravi prijatelj in oče ubogim. Koliko je njegova radodarna roka dobrega storila, ve le tisti, ki tudi na skrivnem vidi. Ko se je zvedelo za njegovo smrt, so se mnogi reveži solzili, ker so izgubili v njem usmiljenega dobrotnika. Še kratko pred smrtjo ga je neka mati prišla prosit podpore, da bi mogla svojemu otroku kupiti obleke. Križanič segne v žep in da strežnici denar, češ, idi, pa mu kupi celo obleko. Neka druga uboga žena je dobivala od njega denar za drva več let zaporedoma. Če je kje med potom srečal reveža, mu je dal ne samo darilo, ampak ga tudi prijazno ogovoril, kar je revežu tudi dobro djalo. Včasih je seveda dobil malo čuden odgovor. Tako je nekoč pomiloval hromega berača, rekoč: ste pač ubogi. On pa se mu odreže, češ, če ne bi bil ubog, ne bi tukaj sedel.

Njemu pa ni bilo dovolj, da je sam dajal miloščino, marveč hotel je tudi druge napeljati k temu. Po mestih se velikokrat med sijajnimi palačami in obloženimi mizami potika blede siromaštvo; mnogo ubogih Lazarjev si želi drobtinice iz miz bogatinov, pa jim jih nihče ne da. Drugi si zopet ne upajo trkati na srca svojih someščanov in rajši na tihoma trpijo lakoto, zimo in vsakršno pomanjkanje; klatijo se pa tudi po mestu nevredni potepuhi, ki z beračenjem kraдеjo kruh iz ust tistim, ki so v resnici potrebni. Siromaštvo je tudi dostikrat krivo, da se ljudje nravno spridijo. Tu ima torej krščanska ljubezen širo polje, da uspešno pomaga trpečemu človeštvu. V ta namen se ustanavljajo posebna društva, ki nabirajo prostovoljnih darov in podpirajo reveže s hrano, obleko, drvi i. t. d. Pa tudi duhovna dela usmiljenja opravljajo ta društva; njih udje obiskujejo reveže po hišah, jih tolažijo, jim svetujejo in jih navajajo na pot krščanskega življenja. Imenujejo se Vincencijeve družbe po velikem ljubitelju siromakov, sv. Vincenciju Pavlanskem.

Tako družbo je ustanovil v Mariboru pri stolni cerkvi dr. Križanič. Dne 5. aprila 1887 je sklical več mariborskih gospodov svetnega in duhovskega stanu k ustanovnemu shodu Vincencijeve družbe. Za predsednika novi družbi je bil izvoljen umirovljeni tajnik c. kr. okrajnega glavarstva, Fr. Krulec, za drugega predsednika pa kanonik Križanič. Družba je hitro začela svoje blagenosno delovanje in že prvo

leto je dobivalo 66 siromakov podporo. Udje obiskujejo revne družine in že to potolaži marsikaterega siromaka na bolniški postelji. Kjer se zdi, da je potreba nujna, se podpora hitro podeli, kolikor je pač mogoče; tu in tam pa tudi spoznajo, da je treba bolj duhovnega poboljšanja in duševne pomoči. Koliko solz je obrisala blaga družba od tistega časa do dandanes! V tem gre zasluga v prvi vrsti dr. Križaniču, ki je umel dobrosrčne meščane zbrati za tak blag smoter. Križanič se je vedno živo zanimal za družbo ter jo je podpiral z besedo in dejanjem. Ko je l. 1888 bil v Rimu, je pri sv. očetu izprosil papežev blagoslov za družbo in se je spominjal na raznih svetih krajih. Družba je tudi priznala njegove zasluge in mu je ob svoji desetletnici l. 1897 dala časten naslov „ustanovitelja“.

b) Dijaška kuhinja.

Križaničevo usmiljeno srce je bilo kakor mogočna reka ob povodnji, ki se ne da stisniti med ozke bregove. Ne le da je očetovsko skrbel za siromake, ampak še prav posebno mu je bila pri srcu šolska mladina, zlasti slovenski dijaki, ki pridejo v mesto v latinske šole. Marsikateri slovenski stariši bi dali v šole svojega sina, ki ima dobro voljo in bistro glavo, toda revščina tega ne dopusti. In če pride sin ubogih starišev v šole, kako bridko je tako življenje, če zjutraj mora na tešč v šolo, zvečer s praznim želodcem v posteljo,

in še celo opoldne, ko iz vsake hiše diši tečno kosilo, se on mora potrtega srca, medel in prazen potikati po ulicah ali pa sedeti kje na kaki samotni klopi!

Blaga je bila torej misel, katero je za ubožne dijake sprožil in tudi izvršil dr. Križanič. Dne 14. avgusta 1887 je v seji Vincencijeve družbe predlagal, naj bi se družba ozirala tudi na ubožne dijake in oskrbela, da bi dobili vsaj nekatere dni opoldne toplo kosilo. Ta predlog se je sprejel in že 25. septembra 1887 je bila otvorjena „dijaška kuhinja“ ter sprejetih na hrano 10 dijakov. Izprva je bila „dijaška kuhinja“ nekaka podružnica Vincencijeve družbe, pozneje pa se je postavila na svoje noge. Od začetka pa do svoje smrti jo je vodil dr. Križanič in je po njegovem prizadevanju vrlo napredovala. L. 1889 je dobivalo hrano že 33 dijakov, zadnja leta pa se jih nahrani vsak dan opoldne 50—55.

Milo je bilo gledati, kako so v jeseni ubožni stariši in dijaki kar oblegali stanovanje Križaničevo in prosili za hrano v dijaški kuhinji. On pa jih je potrpežljivo in ljubeznivo sprejemal, povpraševal po njih razmerah, vse sam zapisoval in pomagal, kjer se je le dalo. Tako je z dijaško kuhinjo Križanič marsikateremu slovenskemu sinu pomogel, da je prebil latinske šole in zavzel odlično mesto bodisi v svetnem ali duhovskem stanu. Pa tudi izven dijaške kuhinje je rad podpiral dijake bodisi z dobrim svetom ali pa gmotno. Kot kapelanu mu je nek reven mož snažil črevlje.

Križanič mu nekoč reče: „Vi meni likate črevlje, jaz bom pa vam zlikal sina“. Kar je obljubil, je tudi storil; podpiral mu je sina v celi gimnaziji.

Kakor se rado zgodi na svetu, je tudi Križanič tu in tam izkusil nehvaležnost. Marsikateremu dijaku se pozneje, ko dijaške kuhinje ni več potreboval, ni več vredno zdelo sneti klobuka z glave pred Križaničem; tu in tam je kateri celo postal zagrizen sovražnik katoliške cerkve. Nehvaležnost je že marsikoga nagnila, da je zatisnil svojo radodarno roko, Križanič se pa ni zmenil za to; njemu je bilo le za dobro stvar, plačilo je pa pričakoval od Boga. Kot podpiratelj dijakov si je Križanič postavil trajen spomenik v našem narodnem življenju. Premožnejše stariše je nagovarjal, naj dajo svoje sine v šolo, ubožnejšim je pa sam skrbel za podporo. Njegovemu vplivu je pripisovati, da je posebno iz njegove rojstne župnije prihajalo nenavadno veliko dijakov. Njegov vzgled in opomin je pa tudi sicer dobro vplival na nje in je marsikatega držal na pravi poti.

c) Marijanišče.

Tretje človekoljubno in rodoljubno delo, katerega Križanič sicer ni sam ustanovil, pač pa mu je pripravil pot in mu krepko segel pod rame, je mlado društvo „Marijanišče“ za ženske posle. Veliko slovenskih deklet prihaja v Maribor v službo, kjer se pa le prepogostoma

spridijo ter v gmotnem in narodnem oziru izgubijo. Zlasti so dekleta v veliki nepriliki in nevarnosti, kadar nimajo službe.

Že škof Slomšek je mislil na tak zavod, ki bi ženskim poslom v Mariboru bil zavetišče in bi jim oskrboval primerne službe. Poudarjal je to v okrožnici, s katero je vabil mariborske gospe v „katoliško družbo gospá“; vendar to društvo se je pred vsem oziralo na mestne šolske otroke ne pa na ženske posle, ki iz dežele prihajajo v mesto služiti. Slomšekov naslednik, knezoškof Stepišnik, je o priliki nekega žalostnega dogodka daroval 2000 gld. v ta namen, da se osnuje društvo za oskrbovanje deklet, ki so brez službe.

To misel je že dolgo časa gojil tudi Križanič in jo je celo na svojo roko skušal izvršiti. Na lastne stroške je najel stanovanje za dekleta brez službe. A pri tem je bil sam in ostal sam, zatoorej se je tudi podjetje izjalovilo. Zadnji čas je pa tako društvo postalo nujno potrebno. Ženskih poslov je v mestu vedno več, zagrizeni naši nasprotniki so pa ustanovili svoj zavod, s katerim hočejo Slovenke izpodriniti ali jih pa spraviti ob njih vero in narodnost. Sedaj se je za stvar zavzelo več ljudomilih mož, katerim se je takoj pridružil tudi Križanič; sestavili so pravila in jih predložili državni in cerkveni oblasti v potrjenje. Ko so bila pravila potrjena, se je na belo nedeljo dne 22. aprila 1900 sklical ustanovni shod, pri katerem so se razložila pravila in izvolil odbor. Namen društvu je:

a) katoliškim ženskim poslom, ki so društveni udje, pomagati za čas, ko so brez službe, in v starosti, ter jim ob enem priskrbovati nadaljnjo izobrazbo; b) posredovati delodajalcem sposobne ženske posle.

Za ravnatelja novemu društvu je bil enoglasno izvoljen dr. Križanič, oskrbovanje društvenega zavetišča pa so prevzele šolske sestre. Križanič je obljubil, da bo sam plačeval nagrado šolskim sestram za oskrbovanje (280 K na leto). Iz tiskanega poročila, ki ga je društvo izdalo koncem prvega leta, je razvidno, da je imelo prvo leto 11 udov ustanovnikov (ki plačajo enkrat za vselej 100 K), 38 podpornih udov (4 K na leto) in 170 rednih udov (3 K na leto). Prerana smrt Križaničeva je bila za mlado društvo občuten udarec, a rodoljubi naj bi ga krepko podpirali, ker je zavoljo blagega namena vredno podpore.

d) Tiskovno društvo.

Za narodno življenje in omiko štajerskih Slovencev je posebno važno katoliško tiskovno društvo v Mariboru. Tudi zgodovina tega društva je zadnjih 25 let ozko spojena z osebo dr. Križaniča, zatorej podamo tukaj nekoliko obširneje zgodovino tega društva.

Ustanovilo se je to društvo leta 1871. Društvu je namen pospeševati cerkvene, socialne (družabne) in narodne koristi z izdavanjem listov in knjig, pisanih v versko-narodnem in

avstrijsko-domoljubnem duhu; razširjati branje dobrih spisov in ovirati razširjanje slabih.

Prvi občni zbor je otvoril grof Brandis. Zanimanje za društvo je bilo izprva zelo živahno. Pristopili so tudi nekateri izvenštajerski rodoljubi; v prvem odboru nahajamo tudi takratnega ljubljanskega prošta dr. Janeza Pogačarja in pa profesorja Janeza Šolarja. Že v prvi odborovi seji se je sklenilo, da se napravi načrt o nakupu „Slovenskega Gospodarja“ in naj se pozove Alešovec za urednika. Odbor je res stopil v dogovore z Alešovcem, a pogajanje se je razbilo. Kake pogoje je stavil Alešovec, ni naznačeno v zapisniku; takratni blagajnik g. F. Bohinc je predlagal, da se mu naznači 1000 gl. na leto za celo oskrbovanje lista, ki bi izhajal enkrat na teden, a je potem svoj predlog umaknil. Za zgodovino našega časnikarstva, je zanimiv tudi naslednji podatek: kanonik Kosar je v prvi odborovi seji predlagal, naj tiskovno društvo poleg „Slov. Gospodarja“ prevzame tudi (takrat v Mariboru izhajajoči) „Slovenski Narod“ in tiskarno. Jedro tega predloga naj se „v razumljivem, žarnem in rodoljubnem zmislu“ razglasi slovenskemu občinstvu. Na predsednikov predlog se je izvolil poseben odsek, ki bi naj ta predlog izvedel. Izvoljeni so bili: profesor Pajk, špiritual Bohinc in kanonik Kosar, kateremu je odsek naročil, naj sestavi dotični razglas.

V seji dne 20. aprila 1871 je odbor sklenil pogodbo z dr. Prelogom glede „Slov. Gospodarja“. Dr. Prelog je tiskovnemu društvu

prodal „Gospodarja“ za 1000 gld. in dne 1. julija 1871 je društvo prevzelo v svojo last „Slovenskega Gospodarja“, ki je eden najstarejših političnih listov na Slovenskem in ima neprecenljive zasluge za narodno prebujenje na Štajerskem. Ustanovil ga je dr. Prelog že l. 1867. Za uredništvo, upravnništvo in odpravnništvo „Slov. Gosp.“ se je sestavil poseben odbor: Kosar, Bohinc in dr. Prelog. Uredništvo je začasno prevzel dr. Ulaga, odgovorni urednik pa je bil dr. Prelog pod pogojem, da dobi prej vse spise v svoje roke. Med njima je pa večkrat prišlo do nasprotja, ker si je vsak lastil pravice glavnega urednika: dostavljati, prenašati in izpuščati spise. „Gospodarju“ so obljubili pisateljsko podporo: J. Pajk, prof. Majeiger, Jos. Šuman, Fil. Bohinc, dr. J. Pajek. Sklenilo se je naprositi sodelavce tudi po drugih krajih ter jim tudi dati primerno odškodnino. A poslednji dostavek je bil težko izpeljiv, zakaj društvo se je imelo boriti z velikimi denarnimi težavami. Koncem l. 1871 je imelo društvo čistega imetka 1267·71 gld., kar niti blizu ni zadostovalo, da bi se s tem oskrboval list in še kupila tiskarna. „Narodna tiskarnica F. Skaze in drugov“ je tedaj l. 1872 postala podružnica delniškega društva „Narodne tiskarne v Ljubljani“. Vodstvo te podružnice je prevzel Janko Pajk in jo je l. 1874 odkupil ter je ostala v njegovi lasti do l. 1879.

Tiskovno društvo se je med tem imelo boriti poleg gmotnih še z drugimi težavami. Liberalni veter je tudi med Slovence zanesel

pogubne oblake, ki so še bolj zastrli že itak motno slovensko nebo. Mesto podpore so začeli nekateri rovati zoper društvo in udje so drug za drugim izstopali. Razporu je dal povod nesrečni „venti settembre“ (20. september 1870). Ta točka svetovne politike je bila iskra, ki je razvnela smodnik v tesnem slovenskem sodu. Na zunaj je bil ta spor posledica nesporazumenja, v resnici pa izraz že dalj časa načelno nasprotnega naziranja. Katoliški možje niso mogli po svojem prepričanju odobravati čina italijanske vlade, ki je papeža oropala njegove zemlje in ga zaprla v vatikanske zidine. Zlasti je dr. Ulaga v „Gospodarju“ ostro bičal ta rop. Drugi so pa trdovratno trdili, da Slovenci ne smejo obsojati združene Italije, ker tudi sami hočejo zedinjeno Slovenijo. Čudno je, kako je mogel kdo priti na to idejo, ko je vendar zedinjenje Italije pa zedinjenje Slovenije narazen kakor nebo in zemlja. Slovenija bi se dala združiti po postavni poti pod žezlom avstrijskega vladarja, Lahi so pa svojo Italijo zvarili s prekucijo in ropom.

Prvi predsednik tiskovnega društva, profesor Janko Pajk je vsled tega razpora odložil predsedništvo. Za njim je bil več let zaporedoma predsednik kanonik Fr. Kosar, ki ima za društvo velike zasluge, ker ga je vodil v težavnih časih. Njemu gre hvala, da je „Slov. Gospodar“ postal in ostal tednik ter naposled vendar dobil trdna tla. Ta list je za štajerske Slovence v svojih dolgih letih veliko koristil v prosvetnem, gospodarskem in poli-

tičnem življenju. V važnih zadevah je imel odločen vpliv v našem javnem življenju, a tudi srd nasprotnikov se je zlival najbolj nanj. Žalosten položaj, v katerem žive štajerski Slovenci, se kaže tudi pri tem listu. Prebiti je že moral hude čase, premagati neznanske težave. A vkljub vsem oviram je list vedno neustrašeno branil slovenske pravice, zagovarjal kmetske koristi in budil narodno zavest.

Na drugem občnem zboru dne 29. aprila 1872 je predsednik Kosar prepričevalno govoril o namenu in važnosti tiska, ki je v istini velemoč, a tudi na dve strani brušen meč. Posebne važnosti je pa še za štajerske Slovence, kjer se v trgih in mestih šopiri nemškutarstvo po časnikih, katero je treba s slovenskimi časniki spodrivati. Tožil je tudi o ovirah, ki stoje društvu na poti, največ je kriva nesloga, vsled katere so mnogi društvu obrnili hrbet, sodelavcev je malo in še ti so neizkušeni.

Gmotno stanje je postajalo vedno slabše. Udje so zaostajali s plačevanjem udnine, drugi pa celo izstopali. Denarničar je že predlagal, naj se „Slov. Gospodar“ loči od društva, ali pa mora društvo umreti. Na prizadevanje Kosarjevo se je tedaj začelo nabiranje prostovoljnih darov in tako si je društvo nekoliko opomoglo.

Vkljub tem skrajno neugodnim razmeram je še vendar društvo precej delovalo na književnem polju. L. 1871 je izdalo v 2000 izvodih navod, „kako se pri volitvah ravnati“,

spisal ga je J. Šuman, ki je pa tudi še istega leta izstopil iz društva. Istotako se je sklenilo izdati v 1250 iztisih nek spis o vinoreji. Ob času volitev l. 1871 je „Slov. Gospodar“ izhajal v četrtek in v nedeljo. Na občnem zboru l. 1874 je že mogel predsednik opozoriti na vidne uspehe v narodnem prebujenju, ki so se pokazali pri volitvah v onih krajih, kjer ljudje bolj berejo.

Za velikonočno darilo l. 1872 je društvo izdalo in svojim udom podarilo Kosarjevo knjigo „Katoliška cerkev in njeni sovražniki“, ki je izšla v 1500 izvodih; to je bilo prav tehtno ter času primerno delce.

Še istega leta je društvo vzelo v založbo knjižico „Mala apologetika ali prijazni zagovori sv. katoliške vere“. Knjižica je izšla l. 1873 v 1200 izvodih; društveniki so jo dobili kot darilo, ostali izvodi so se pa prepustili pisatelju dr. Lavoslavu Gregorecu.

Z novim l. 1873 se je tudi povečala oblika „Slov. Gospodarja“ in cena določila na 3 gld. Toda to leto bi skoro bilo postalo usodno zanj. „Gospodar“ je bil sedaj tednik, a vsled slabih denarnih razmer je poslanec Hermann nasvetoval, naj izhaja poslej le trikrat na mesec. Kosar je bil odločno proti temu, a večina odbornikov je potegnila s Hermannom. Stvar se je tedaj predložila občnemu zboru, ki je pa zavrgel predlog Hermannov in sprejel predlog Kosarjev, da „Gospodar“ ostane tednik. S trikratno izdajo bi se pač gmotno nekoliko prištedilo, toda izgubil bi bil

list toliko več veljave in škoda bi bila v narodnem in prosvetnem oziru večja, kakor oni gmotni dobiček. Isti občni zbor je spremenil tudi društvena pravila v toliko, da je odpravil ustanovnike in podpornike ter uvedel le eno vrsto udov, ki bi plačali na leto 5 gld. Mislilo se je, da bo s tem društvo pridobilo več udov, a odbor je napravil veliko nerodnost, da je ustanovnikom, ki so že zdavno plačali ustanovnino, sam ponudil, da jim jo vrne. In res so se nekateri poslužili te ponudbe in tako je društvo zopet gmotno trpelo. Društvo je l. 1873 prišlo še v drugo zadrego, ker je vdova dr. Preloga tirjala nazaj kavcijo 1000 gld., ki jo je bil po takratni postavi za „Gospodarja“ založil dr. Prelog. V ta namen se je na občnem zboru dne 10. junija 1874 sklenilo izdati 10 akcij po 100 gld. s 5 % obrestmi. Zanimanje za društvo je sedaj zelo padlo. Pri omenjenem občnem zboru je bilo le 30 udov in celo leto 1875 je bila samo ena odborova seja. Tudi zapisniki so tu in tam jako površni. Na občnem zboru dne 7. marca 1876 je bil dr. Križanič prvičkrat v odbor izvoljen in odbor ga je potem volil za podpredsednika. Ko l. 1877 Kosar ni hotel več prevzeti predsedništva, tedaj je odbor izvolil predsednikom dr. Križaniča, ki je od tega časa pa do svoje smrti z malimi prenehljaji vodil tiskovno društvo. Kot predsednik tiskovnega društva je imel veliko skrbi in neprijetnosti. Zanimanje za društvo je bilo včasih jako slabo; Križanič je bil pogostoma takorekoč za celi odbor.

Ker so vsakoletni občni zbori bili komaj sklepčni, je to napotilo odbor, da je predlagal občnemu zboru spremembo pravil, tako da bi se odborniki volili na tri leta in redni občni zbori sklicevali vsako tretje leto. Občni zbor dne 11. sušca 1878, pri katerem je bilo le 21 udov, je pritrdil odborovemu predlogu, a kar se je pričakovalo, se s to spremembo ni doseglo. Zanimanje za društvo je še bolj zaspalo in občni zbori so vsako tretje leto bili navadno nesklepčni. Še celo odbornike je predsednik pogostoma zastonj klical k sejam, in tako so okoliščine prisilile predsednika Križaniča, da je moral pogostoma na se vzeti vso skrb in delo.

Ker se je denarno stanje vendar nekaj zboljšalo, se je sklenilo „Gospodarju“ dati prilogo, zlasti ob času volitev. Na občnem zboru l. 1879 se je sklenilo, naj se „Gospodarju“ da priloga, podobna graškemu „Feierabend“, a natančneje izvršitev je zbor prepustil odboru. „Gospodar“ je odslej prinašal gospodarsko prilogo, ki je bila glasilo štajerske kmetijske družbe, in „Cerkveno prilogo“, a ona ideja, da se „Gospodarju“ pridruži manjši list kot priloga, se je vresničila šele l. 1901 z ustanovitvijo „Našega Doma“. „Slovenski Gospodar“ se je kmalu prikupil ljudstvu; l. 1879 je imel že 1900 naročnikov in s tem se je močno vzbujala politična in narodna zavest med štajerskimi Slovenci. To je pa bilo zagrizenim sovražnikom trn v očeh. Hoteli so na vsak način list zatreti in vničiti osebe, ki so bile z listom v zvezi. Križanič ni nikdar pisal političnih člankov, tudi

ni lista urejeval, vendar je vsak čas imel hišne preiskave in bil klican k sodnji. Razen tega so ga strastno napadali in hudobno črnili nasprotni listi. In vendar se Križaniču v domoljubnem oziru ne more nič očitati. Ko ga je včasih kdo opozoril na strastne napade v raznih listih, se ni veliko zmenil za to, ampak je navadno rekel: „Naj pišejo, kar hočejo; jaz nikogar ne sovražim, tega pa mi tudi ne more nikdo zabraniti, da bi ne ljubil svojega ljudstva.“ Ljubiti svoje ljudstvo je pač ena najlepših čednosti in dolžnost vsakega državljana, samo v naših nezdravih razmerah se to šteje v zlo; Nemci slobodno ljubijo svoje ljudstvo, Madžari svoje, Francozi svoje, samo Slovenci se zavoljo rodoljubja črnijo, samo oni bi morali kopati grob svojemu lastnemu rodu!

V svojem rodoljubju ni Križanič obračal plašča po vetru in lovil za kakimi odlikovanji; svojega rodoljubja tudi ni prodajal v bučnih zdravicah, marveč je za svoj narod delal kot učitelj, podpiratelj zlasti dijakov, in kot pisatelj. Njegovo srce je obsegalo vse Slovence; s svojim mirnim in ljubeznivim vedenjem pa treznim in spravljivim mišljenjem si je pridobil srca vseh, ki so ž njim prišli v dotiko. Za svoj narod je pa tudi trpel in veliko žrtvoval. S svojim odličnim vplivom je včasih v odločilnih trenutkih marsikaj dosegel v našem javnem življenju. Svoj narod je pač iskreno ljubil, a nikakor ni sovražil drugih narodnosti, kakor se mu je to pogostoma očitalo. Marsikateri nemški revež in ubožni dijak

bi lahko spričal to in osramotil grde obrekovalce.

Bil je pa Križanič tudi zvesto udan naši širji domovini Avstriji in njenemu vladarju. Istotako je bil iz srca udan naši duhovni materi sv. katoliški cerkvi: „Vera narodnosti ne kali, ampak na pravega katoličana se kakor Bog, tako tudi dom in cesar slobodno zaneseta. Vsa narodnost pa, ki ne stoji na trdni podlagi verskega prepričanja, je omahljiva in sebična, mi nič za njo ne damo.“ Tako piše Križanič v svoji „Rimski božji poti“ (str. 14). Iz srca je bil udan namestniku Kristusovemu na zemlji. Kako prisrčno piše o sv. očetu, ko je l. 1887 bil v Rimu! Ko je videl sv. očeta, „v tem trenotku“, pravi, „se mi je zdelo, da na tem svetu nimam več nobene želje.“

Pokazali smo ravno tu Križaniča kot iskrenega slovenskega rodoljuba, zvestega avstrijskega državljana in udanega sina sv. katoliške cerkve, kajti ravno kot predsednik tiskovnega društva je bil preganjan in črnjen kot kak nevaren hujskač. No, saj se je to celo velikemu Slomšku očitalo, ni čuda tedaj, da se je tudi Križaniču!

Neznosno pritiskanje na naš tisek v dobi „prostega mišljenja in tiska“ je bilo povod, da se je večkrat resno pretresovalo, ali bi ne kazalo preseliti „Slov. Gospodar“ kam drugam. Že l. 1883 je odbor preudarjal, bi li se „Gospodar“ preselil v Ljubljano, poslanec Hermann je pa celo hotel, da se preseli v Gradec.

Vendar tehtni pomisleki, uredniški, denarstveni in politični so bili vedno proti temu in zlasti Križanič je bil vedno za to, naj „Gospodar“ ostane, kjer je. To vprašanje se je še pozneje večkrat ponavljalo in zlasti zopet l. 1901 pri ustanovitvi „Našega Doma“.

L. 1884 se Križanič ni dal več voliti predsednikom, ker pa tudi izvoljeni dr. I. Mlakar ni hotel prevzeti, je vendar zopet padlo predsedništvo na Križaniča.

V tej dobi se je zopet resno vzelo v pretres vprašanje glede nakupa tiskarne. Od države je društvo že imelo dovoljenje, šlo se je le za to, ali se naj ustanovi nova tiskarna, ali pa se naj kupi katera že obstoječa. Na ponudbo sta bili dve: Goletova (v Mariboru najstarejša, že iz 18. stoletja) in pa Leonova, poprej Pajkova. V ta namen sklican občni zbor v slovanski čitalnici dne 30. julija 1885 je soglasno in navdušeno pritrdil, naj se ustanovi lastna tiskarna. Toda že iz razprave o načinu, kako se naj to zgodi, se je razvidelo, da bo treba premagati velikanske ovire; najhujše je bilo pomanjkanje denarnih sredstev in pa v tiskarstvu izkušenega vodstva. Izvolil se je zato poseben odsek, v katerega so bili voljeni: notar dr. Radaj, advokata dr. Dominkuš in dr. Jern. Glančnik, pa dr. Križanič in dr. Mlakar. Dne 30. septembra 1885 je odbor razposlal oklic na rodoljube, naj se z neko svoto udeležijo ustanovitve tiskarne.

Naposled je odbor kupil nekdanjo narodno in pozneje Pajkovo tiskarno od Leonove vdove.

Tako se je vendar vresničila že davno zasnovana misel, ki je za kulturni razvoj štajerskih Slovencev jako pomenljiva. Na ta način je tiskarna stalno prišla v zanesljivo narodne roke ter od takrat lepo napreduje in se sedaj lahko meri z vsako pokrajinsko tiskarno.

L. 1885 je tiskovno društvo pogojno prevzelo v založbo tudi nemški političen list za Slovence „Südsteirische Post“, in tako je predsednik Križanič imel še več sitnob, kakor poprej. Naslednja leta je Križanič bil cel odbor; takratni tajnik Kukovič je bolehal in tako nekaj let sploh zapisnika ni. Vendar se v zapisniku občnega zbora dne 28. julija 1891 bere, da tiskarna stoji na trdnih nogah in da je tudi društveno stanje tako povoljno kakor še nikdar poprej. Še istega leta je društvo prevzelo tiskarno popolnoma v svojo last, ker je izplačalo deleže. Predsedništva pa Križanič sedaj ni več prevzel in pozneje l. 1893 sploh ni bil voljen v odbor.

Zanimivo je zvedeti, da se je na občnem zboru l. 1893 že govorilo o Slomšekovi stoletnici in izrekla želja, da bi se ob tej priliki izdali njegovi spisi.

L. 1895 je Križanič zopet prevzel predsedništvo in je vodil društvo do l. 1901 ter zlasti zadnja leta moral izkusiti marsikaj grenkega. Tiskarna pa se je v tem času znatno povzdignila, a treba jo je bilo tudi znotranje prenoviti in napraviti red. Tudi v tem se je obrnilo na boljše zadnja leta.

Izdala je tiskarna zadnja tri leta 19 večjih del in tiskalo se je v njej do l. 1901 po osem časnikov. „Slovenski Gospodar“ ima l. 1903 čez 6000 naročnikov in od l. 1901 ima tudi prilogo „Naš Dom“, ki si je l. 1903 pridobil že čez 14.000 naročnikov in je po svoji nizki ceni (1 K na leto) in lahko umljivi pisavi kaj primeren list tudi za ubožnejše ljudi. Razven tega je društvo od svojega postanka do danes izdalo lepo število raznih drugih poučnih in zabavnih spisov.

Pri zadnjem občnem zboru dne 15. julija 1901 je bil Križanič zopet izvoljen v odbor, a predsedništva ni hotel več prevzeti, pa bi se mu tudi ne bilo izplačalo, kajti 16 dni pozneje je bil že mrtev.

Sodeloval je Križanič tudi pri mariborski posojilnici in je več let bil ud ravnateljstva. Ta zavod je za Slovence tem večje važnosti, ker stoji ob narodni meji. O njega napredku priča veličastno poslopje „Narodnega doma“, ki je last posojilnice. Pri vходу je v kamenito ploščo med udi odbora, ki je dovršil to delo, vklesano tudi ime dr. Križaniča. Nekaj let je bil tudi predsednik mariborske podružnice družbe sv. Cirila in Metoda. Sodeloval je tudi pri ustanovitvi Cecilijinega društva za lavantinsko škofijo, bil je namreč predsednik osnovalnega odbora.

Tako je po svojem delovanju v raznih društvih Križanič znamenita oseba in je mnogo storil tako na polju krščanske ljubezni, kakor na narodnem in prosvetnem polju.

7. Dr. Križanič slovenski pisatelj.

Poleg mnogoterega dela, ki mu ga je nala-gala služba in ki ga je imel z raznimi društvi, je vendar še dobil časa, da je tudi s peresom deloval v blagor Slovencev. Ako imamo pred očmi njegove vsakovrstne službe in zraven pogledamo na precejšnjo kopico knjig, ki jih je v primeroma kratkem življenju spisal, moramo občudovati njegovo delavnost.

Spisi Križaničevi so pred vsem poljudni, namenjeni kmetskemu ljudstvu. On sam je bil sin kmetских starišev in je celo svoje življenje bil iskren prijatelj priprostemu ljudstvu; njemu je tudi pred vsem posvetil svoje pero. Križanič je znal pisati prav po domače in lahko um-ljivo; njegov slog je res povzet iz živega govora štajerskih Slovencev med Muro in Dravo. V posameznih izrazih se je celo malo preveč držal govornice svojega domačega kraja. — Poljudne pisave se je Križanič naučil iz Slomškega in pa iz občevarja s priprostim ljudstvom. Ni lahko najti za Slomšekom pisa-telja, ki bi s svojimi spisi bil tako znan med ljudstvom kakor dr. Križanič.

Prvokrat srečamo Križaniča kot pisatelja v „Koledarju“ družbe sv. Mohorja za l. 1878 s povestjo „Skušnjava in skušnja“. Prvo nje-govo večje delo je pa „Zgodovina sv. kato-liške cerkve“, ki je izšla v treh zvezkih l. 1883, l. 1885 in l. 1887. Ta knjiga razlaga „o več-nem boju med kraljestvom božjim in pa med

hudičevim, in očivesno kaže, da peklena sila sv. cerkve nikdar in nikoli zmagala ne bode.“ V svoji zgodovini je cerkev podobna trpečemu Kristusu, ki je tudi od rojstva do smrti na križu trpel preganjanje in zaničevanje, a je vendar zmagal. „Valovi, ki ploskajo v sv. cerkev, umivajo le blato, ki se je vsedlo na njene stene.“

Ta knjiga je v slovenskem slovstvu velikega pomena. Pisana je prav poljudno, da jo lahko vsak razume, pa je tudi za omikane človeka jako poučljiva in hasnovita; želeli je, da bi jo Slovenci večkrat brali, marsikom bi se zasvetilo v glavi in marsikatera zmešnjava bi sploh ne prišla na dan. Spisoval je to knjigo jako marljivo in vestno; porabil je najboljše vire ter si močno prizadeval, zadeseti resnico in jo razumljivo dopovedati. Svoji sestri je v nekem pismu pisal, naj moli, da mu Bog da takega duha, da ne bi kaj napačnega napisal o nevesti Kristusovi na zemlji.

Med tem, ko je izdeloval še zgodovino, je spisal tudi drugo delce, ki je izšlo v Mariboru l. 1884 pod naslovom „Lurška mati božja“, obsega 186 strani. V tej knjižici opisuje Križanič prav mično zgodovino lurških prikazni, dostavljene so tudi molitve za sv. mašo in za devetdnevnico v čast Matere božje. Ljudem se je ta knjižica zelo prikupila in je tudi že zdavna pošla.

O lurški Mariji je pa imel Križanič priložnost še enkrat pisati. Bil je goreč častilec Marijin in gojil je srčno željo, da bi mogel

enkrat obiskati slavno Marijino svetišče v Lurdu, toda pri svoji pičli plači si ni mogel toliko prihraniti, da bi mogel nastopiti tako daljno potovanje. Tedaj mu je pa Mohorjeva družba dala nagrado za delo in trud, ki ga je imel s spisovanjem cerkvene zgodovine. Tako mu je bilo mogoče l. 1886 pridružiti se avstrijskim romarjem, ki so šli v Lurd. Bil je celo v odboru za to romanje. Odrinil je iz Maribora dne 7. avgusta čez Koroško, Tirolsko, Švico, Lijon, Tulus, Lurd in se vrnil dne 25. avgusta. Kar je na dolgem potu videl in slišal, si je zapisoval in potem v obliki dnevnika popisal celo potovanje v „Slovenskem Gospodarju“. Da bi pa mogli o tem potovanju brati tudi drugi, ki nimajo „Gospodarja“, je dal spis ponatisniti v posebni knjižici pod naslovom „Lurška božja pot“, ki se je v kratkem razpečala in je l. 1887 izšla že v drugi izdaji. Na tem potovanju je videl lep kos francoske dežele, je zvedel marsikaj poučnega, kar je pozneje o raznih prilikah rad pripovedoval. Zlasti je večkrat poudarjal, kako bogati Francozi varčno, skromno in trezno živijo, posebno kmetje, nasprotno pa mi ubogi Slovenci tolikokrat lahkomišljeno zapravljamo premoženje. — V Lurdu ga je doletela čast, da je pridigoval avstrijskim romarjem ter jim podelil papežev blagoslov. Na tem svetem kraju se mu je še bolj vnela ljubezen do nebeške kraljice; ni imel pridige, da bi je vsaj ne omenil, vsako leto je šel na bližnjo ali dalnjo božjo pot h kaki Marijini cerkvi,

maševal je najrajši pri Marijinih oltarjih, veselilo ga je, če je mogel kje blagosloviti kako kapelico ali kip lurške Marije. V svoji domači vasi je vspodbudil svoje rojake in tudi zdatno pripomogel, da so ob veliki cesti pozidali lično kapelico lurške Marije; kjer je bila prej grda mlaka, stoji sedaj na visokem prostoru lepa kapelica z zvonikom. S svojimi spisi in govori je Križanič zdatno pripomogel, da se je po Slovenskem tako naglo in močno razširilo češčenje lurške Marije.

L. 1887 je katoliški svet praznoval mašniški jubilej sv. očeta Leona XIII. Iz vseh krajev sveta so hiteli verni katoličani v večno mesto Rim, da tamkaj obišejo grobove sv. apostolov Petra in Pavla in drugih mučencev ter se poklonijo namestniku Kristusovemu. Tudi Slovencev je spomladi l. 1888 šlo lepo število v Rim in med njimi je bil tudi dr. Križanič. Med potom je obiskal tudi svetišče v Loretu in v Assisi. Sv. očetu je pri tej priliki podaril krasno vezano svojo zgodovino sv. katoliške cerkve. Rimsko potovanje je pa zopet popisal v „Slov. Gospodarju“ in spis izdal tudi v posebni knjižici l. 1888. Istotako je za Mohorjev „Koledar“ l. 1889 priredil spis: „Zlatomašnik Leon XIII. in slovenski romarji“.

Prepotoval je vse slovenske dežele, da je tako bolj spoznal našo lepo domovino in slovensko ljudstvo. Obiskal je tudi grob slovenskega apostola sv. Metodija na Velehradu, brate Čehe in njih zlato Prago pa zatirane Slovake. Hvalil je večkrat zlasti slovaško cer-

kveno petje, ko je med sv. mašo iz enega grla pela vsa cerkev, da so se tresle cerkvene stene in je človeka kar vzdigovalo. Tudi to potovanje je popisal v „Slov. Gospodarju“ pod naslovom „Štirinajst dni križem sveta“.

Prav mična je knjižica, ki jo je Križanič „spisal Slovincem za novo leto 1888“ pod naslovom „Žlahtna rozga Slovenskih goric“. Knjižica nam na 50 straneh popisuje vspodbudno življenje blage deklice Julike iz Jarenine. Bila je vzgleden otrok ubožnih viničarskih starišev. Že v otročjih letih ji je Bog naložil težek križ. Dolga in huda bolezen ji je skvarila noge in ostala je hroma. V hudem trpljenju je bila vzgled potrpežljivosti in nedolžnosti. V najlepših dekliških letih jo je doletela druga, še hujša nesreča. Na Veliko gospojnico je radostnega srca šla v domačo cerkev. Ker je bila še rosa, si je šolnjiče sezula in opiraje se na brgljo bosa šla naprej. Kar ji pridrvi nasproti stekel pes in jo vgrizne v bolno nogo. Kmalu so se pokazali grozni nasledki in deklica je popolnoma vdana v voljo božjo v strašnih bolečinah umrla v mariborski bolnišnici. Križanič ji je bil spovednik v smrtni bolezni. Žalostno dogodbo je popisal tako ganljivo, živo in zanimivo, da človeka do solz gane. Po pravici se misli, da je to delce med Križaničevimi poljudnimi spisi najboljše. Tu se je Križanič pokazal mojstra, kako ljubko je znal pisati in kako spretno je znal z najnavadnejšimi opravili v vinogradu zvezati najlepše nauke za človeško življenje.

L. 1890 je začel izdajati vrsto drobnih knjižic, ki so se tudi ljudem zelo prikupile, in obravnavajo za vsakega človeka najimennejšje reči: smrt, sodbo, pekel in nebesa. Ob novem l. 1890 je izšla „Bela žena ali prva reč med štirimi poslednjimi“. Bridka in gotova, četudi marsikomu neljuba resnica je, da enkrat vsakemu človeku udari smrtni trenotek. Rajni gospod je pripovedoval, da je svojo knjižico hotel pokloniti nekemu bolj odličnemu znancu. Ko pa ta zagleda naslov, vrne knjižico, rekoč: „O smrti ne maram kaj slišati ali brati.“ Kako nespametno! Ali misliš, da se bo smrt tega strašila in ne bo prišla, ker ti ne maraš misliti na njo? Ravno nasprotno, čim pogosteje resno misliš na njo, tem manj strašna se ti zdi, čim manj se brigaš za njo in živiš, kakor bi vekomaj mislil tu ostati, tem groznejša bo smrtna strahota.

S knjižicami o štirih poslednjih rečeh je pisatelj hotel bralcem živo predočiti resnobo človeškega življenja in jih navrniti na pot poštenosti in lepega krščanskega življenja. V bolnišnici je pač imel veliko vzgledov, žalostnih in veselih, kolike važnosti je, če človek ve ceniti resnobo in vrednost sedanjega življenja. Bil je prepričan, da s tem izpolni tudi svojo duhovniško dolžnost; kajti duhovnik mora vsled božjega povelja oznanjevati ljudem pot pokore in poboljšanja, štiri poslednje reči so pa za to najmočnejši nagib. „Tudi za svojo voljo pišem o smrti ter o njej ob novem letu zapridigam vsem Slovencem, da mi na smrtni postelji ne

bo še to vesti težilo, da sem o smrti prereditko pridigal, ker imam že itak dosti na ramenih, o čemur bode treba dati račun.“ (Bela žena str. 14.)

Strašna, neprizanesljiva in nemila je smrt, nam razloži v 1. poglavju. Ali se je torej bati smrti? „Hudobni se je naj boji, pravični pa se je le naj veseli.“ V drugem poglavju nam popisuje z besedami sv. pisma in pojašnjuje z raznimi vzgledi strahoto nagle in nesrečne smrti; v tretjem poglavju pa nam kaže, kako lahka in srečna je smrt pravičnega. Resnično: „Kdor na svetu prav živi, on se smrti ne boji“. (Slomšek.)

Sedaj je pisatelj že sam izpil smrtni kelih in stopil skozi skrivnostna vrata, ki jih človeku odpre smrt; ko bi mogel, bi pač iz onega sveta nam vsem še bolj glasno zakical: „Človek, spominjaj se smrti!“

Slovensko ljudstvo ni z „Belo ženo“ tako storilo, kakor tisti gospod, ki je ni hotel vzeti v darilo, marveč nagloma se je razširila po Štajerskem in po drugih slovenskih pokrajinah, in l. 1893 je knjižica nekoliko pomnožena izšla že v drugi izdaji. Še nekaj let pozneje je enkrat prišla neka koroška Slovenka nalašč zato v Maribor h Križaniču, da bi kupila „Belo ženo“. Njega je seveda to razveselilo in ji je poklonil več izvodov.

Ako zdravnik vidi, da je zoper trdovratno bolezen kako zdravilo premedlo in preslabo, tedaj bolniku zapiše močnejše. Enako je dr. Križanič podal Slovencem ob novem letu 1891

nekoliko močnejše zdravilo zoper dušno bolezen. To zdravilo je popisal v knjižici „Tekel ali pravična tehtnica božja“. To knjižico je vzelo v založbo tiskovno društvo, dočim je „Belo ženo“ založil pisatelj sam. Obsega 63 strani. Ime „Tekel“ je vzeto iz znane dogodbe, ki jo beremo v bukvah Danijelovih. Kakor je pohotnemu kralju Baltazarju Bog seštel dneve njegovega kraljevanja, in je bil tehtan pa najden prelahak, enako je „vsem ljudem odločeno enkrat umreti, potem pa je sodba“ (Hebr. 9, 27). Treba bo dati enkrat račun od svojega hiševanja, in ta račun bo hud in natančen, to nam razloži prvo poglavje naše knjižice. Sodba je pa dvojna: posebna in splošna. Prva je hitro po smrti, drugačna za hudobneže in drugačna za pravične. Posebno sodbo nam pisatelj prav nazorno popiše v drugem poglavju; v tretjem poglavju pa občno sodbo ob koncu sveta, vstajenje mrtvih ter lastnosti od mrtvih vstalih teles. Skleniti pač ni mogel boljše te knjižice kakor z besedami sv. pisma: „Danes kličem za pričo nebo in zemljo, da sem pred vas postavil življenje in smrt, blagoslov in prekletstvo. Izberi si tedaj življenje, da živiš (5. Mojz. 30, 19). Po pravici je pisal o tej knjigi list „Dom in Svet“ (l. 1891, št. 3, str. 141): „Majhna je sicer ta knjižica, pa je tehtna. Morebiti bode med vsemi, ki še pridejo letos na dan, največ koristila. Pisatelj nam poskuša staviti sodbo božjo pred oči in to v prav poljudni domači pisavi. Znano je res, kar pripoveduje, vendar razvija

reč tako mično, da se prav lahko in z veseljem čita.“

Ob novem letu 1892 je poslal Križanič med Slovence „zlató jabolko“ za novoletno darilo. Malo čudno je pač to „zlató jabolko“ — imenuje se „Pekel ali tretja reč med štirimi poslednjimi“. Toda „beseda o pravem času je zlató jabolko na srebrni blazinici“, pravi sv. pismo (Preg. 25, 11). Pisateljevo opominjanje pred največjim zlom, pred nesrečno večnostjo je pa v resnici beseda izgovorjena o pravem času, dokler še tečejo „dnevi zveličanja“, dokler je še „prijetni čas“, ker kadar nastopi smrtna noč, v kateri ne more nihče več delati, potem je prepozno vse opominjevanje.

V 19 odstavkih na 64 straneh razpravlja pisatelj jasno, poljudno in presunljivo strašno pa neovržno resnico o večnem trpljenju v peklú. Svoj nauk opira na trdno stalo sv. pisma in prav spretno izvaja iz njega dokaze za nauk o peklú. Tu in tam vzame v pomoč tudi izreke sv. očetov in nekaterekrati spise sv. Terezije, pa tudi iz pameti kratko dokaže, da pekel mora biti in da je njegovo trpljenje večno. — Pisatelj se sicer boji, da nekaterim Slovencem njegova knjižica o peklú zopet ne bo všeč, češ, to ni za naše čase; ker so žalibog tudi med nami ljudje, o katerih veljajo besede apostola Pavla: „Veliko jih živi, o katerih sem vam že večkrat pravil, in zdaj tudi jokaje pravim, ki so sovražniki križa Kristusovega, katerih konec je pogubljenje, katerih bog je

trebuh, ki se hvalijo svoje sramote in ki ljubijo zemljo“ (Fil. 3, 18. 19). A duhovnik mora oznanjevati resnico, naj bo ljudem prijetna ali neprijetna.

V pretresljivi priliki o bogatinu in Lazarju je bogatin od Abrahama dobil odgovor: „Imajo Mojzesa in preroke, njih naj poslušajo“; Kristus se je razjokal nad trdovratnim Jeruzalemom in mu napovedal strašen pogin, ker ni spoznal svojega časa, „dneva svojega obiskanja“. Tudi pisatelju se je izvila iz dobrega in ljubečega srca želja: „O ko bi vendar posijalo solnce milosti božje na našo slovensko zemljo, da bi se vsi naši bratje in sestre srečno rešili peklenškega ognja. Celo večnost mu bo žal za moje zlato jabolko, kdor se zdaj neče pripogniti zanj!“ (Str. 64.)

Ako je v tem delcu razlagal važne pa trpke resnice, je pa zato novoletno darilo l. 1893 polno radosti in milobe. To je „Nebeški venec ali vesela reč med štirimi poslednjimi“. Začne z Jakopovo lestvico, razkaže nam v 19 odstavkih (69 strani) imenitno nebeško družčino, opiše, kolikor je pač mogoče človeškemu peresu, nebeško veselje in konča spis s prelepo Slomšekovo pesmico, katere zadnja kitica se glasi:

„V nebesih sem doma :
Tam Jezus krono da,
Tam je moj pravi dom,
Kder večno srečen bom.“

Kakor v drugih knjižicah, tudi v tej jemlje poglobitve dokaze iz sv. pisma, vmes

pa vpleta mične vzglede in dogodbice iz vsakdanjega življenja. Iz vseh spisov se vidi, kako dobro je poznaval sv. pismo; ni bil zastonj „doktor sv. pisma“. Pisatelj je čutil, kako težko je pisati o nepopisljivi sreči, katero je Bog pripravil v večnosti svojim izvoljenim, zakaj „nobeno oko ni videlo, uho ni slišalo, v človeško srce ni prišlo, kar je Bog pripravil njim, ki njega ljubijo“ (I. Korinč. 2, 9). Zato vzklikne tudi on, (str. 52): „O kedaj bomo stopili v veselo družbo prijateljev božjih? O kedaj? O rad bi tamkaj bil!“ — Upamo trdno, da mu je sedaj že izpolnjena ta želja.

L. 1894 je umrl odličen Slomšekov učenec, slovenski pisatelj in rodoljub, stolni dekan lavantinski Fran Kosar. Življenje odličnega moža je lepo in obširno popisal dr. Križanič najprej v „Slov. Gospodarju“, potem je pa spis izšel (v Mariboru 1895) v posebni knjižici. Po tem spisu je sestavljen tudi življenjepis Kosarjev, ki ga je Mohorjev Koledar prinesel za l. 1897. Za slovstveno zgodovino slovensko bo Križaničeva knjiga o Kosarju trajne vrednosti.

Za Mohorjevo družbo je Križanič spisoval veliko let razgled po katoliških misijonih, ki ga je prinašal družbin Koledar. Ta razgled so Mohorjani jako radi prebirali, saj je v njem veliko lepega in vspodbudnega pa tudi poučnega o ljudskih šegah raznih divjih narodov. Križaničevo blago srce je mislilo tudi na uboge divjake, ki še tavajo v temi malikovalstva in divjaštva, ker jim še ni prisvetila luč sv. evan-

gelija. Pobiral je v svojo „misijonsko torbico“ milodare za katoliške misijone. L. 1899 je Koledar zadnjikrat prinesel misijonski razgled iz njegovega peresa; vsled premnogih opravil ni zmogel več časa, da bi zasledoval in opisoval delovanje katoliških misijonarjev, tem bolj, ker se je v tem času lotil novega in velikega slovstvenega dela.

L. 1894 so avstrijski škofje sklenili izdati nov katekizem, ki bi bil primeren potrebam našega časa. A katekizem se mora razumeti, zato ga je treba razlagati. Križanič je bil dolga leta katehet in je torej imel veliko izkušnje v poučevanju, pozneje je pa kot profesor pastirne učil bogoslovce, kako je treba v šoli otroke učiti krščanskega nauka. Ko smo torej dobili nov katekizem, se je Križanič odločil spisati razlago k novemu katekizmu. Hotel je po moči Slovencem podati dobro razlago; to ga je pa stalo veliko truda. Pri mnogoterih drugih opravilih je moral čas takorekoč krasti za spisovanje „Razlage“, vrh tega je še v tem času bolehal. Prvi zvezek te knjige je izšel v Mariboru l. 1899, drugi pa l. 1901, oba skupaj štejeta 664 strani. To delo je v prvi vrsti namenjeno gospodom katehetom, ki v šoli razlagajo katekizem, a tudi vsak drug bo z veliko koristjo bral to knjigo. Slovenski listi in izkušeni katehetje so jo splošno pohvalili. Med drugimi piše rajnemu gospod Anton Zupančič, profesor pastirne v Ljubljani: „Hvala Bogu, ki Vam je dal misel in moč, da ste pričeli in srečno

končali izvrsten spis. Kako hvaležni Vam bodo zanj slovenski katehetje, kateri mnogokrat z delom preobloženi, nimajo časa za daljšo pripravo! Tu pa v kratki obliki najdejo čvrstih misli za razlaganje in vporabo. In s koliko koristjo bodo tudi dorasli verniki lepo knjigo jemali v roke!“

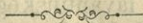
Po tej knjigi bo dr. Križanič še dolgo po svoji smrti ostal učenik in vodnik vernim Slovincem. Vzvišena in imenitna katehetska služba mu je bila sploh jako pri srcu, kako tudi ne bi, saj je od nje odvisno neizmerno veliko za čas in večnost! Božji Zveličar sam je dal najlepši vzgled, koliko skrb moramo imeti za vzgojo in pouk nedolžnih otrok. Zato je Križanič spisal tudi več člankov, ki se tičejo katehetske službe, v bogoslovnem listu „Voditelju“, ki od l. 1898 izhaja v Mariboru. Tudi temu listu je bil rajni od začetka do svoje smrti iskren prijatelj in marljiv sotrudnik.

Počitka si Križanič res ni privoščil. Komaj je dogotovil razlago katekizma, že se je lotil novega dela. Hotel je opisati življenje in delovanje slavnega lavantinskega škofa Jurija Stobeja, ki je vladal lavantinsko škofijo od l. 1584—1618. Delovanje tega darovitega in neustrašnega moža je segalo daleč čez takratne ozke meje lavantinske škofije, sadove njegovega truda še deloma dandanes uživamo. On je namreč poleg drugih slavnih mož rešil pri nas neprecenljiv zaklad katoliške vere. Ko je Stobej vzel v roke nadpastirsko palico, so bili sila hudi in burni časi. Divji volkovi so vdrl

v ovčinjak in trgali ovce; razuzdani plemenitaši in luteranski hujskači so hoteli siloma poluteraniti vse naše dežele. A tu jim je zajezil pot škof Jurij Stobej, ki je bil ob enem namestnik notranje-avstrijskih dežel. Spis o tem imenitnem možu bi torej bil jako važen in zanimiv. Križanič je že delal priprave zanj in začel proučevati razne vire, a smrt mu je iztrgala pero iz rok.

Še drug pisateljski načrt je nosil v svoji duši. Za Mohorjevo družbo je hotel spisati kratko in razumljivo razlaganje nedeljskih evangelijev. Kakor je bil delaven, bi bil tudi to v kratkem izvršil, a sedaj je načrt šel z njim v grob.

Tako smo si ogledali Križaničevo pisateljsko delovanje. Njegovi spisi so razsejani kakor seme na daleč in široko med Slovenci, koliko dobrega sadu so obrodili, to ve le tisti, ki vidi srca in obisti človeške, a v slovenski zgodovini mu ostane časten spomin, ko bo že zdavna trava rastla na njegovem grobu.

8. Križanič na večer svojega življenja.

Dne 12. svečana 1901 je svetli cesar imenoval kanonika Križaniča za stolnega dekana lavantinskega kapitola in dne 12. sušca, na praznik cerkvenega učenika sv. Gregorija

Velikega ga je mil. lavant. knez in škof Mihael vmestil v novo čast ter mu izročil odlična znamenja te časti: mitro, zlat križec z verižico in pastirsko palico. V lepem ogovoru ga je knezoškof imenoval „dragi kamen svojega kapitola“. V resnici je Križanič s svojim neumornim delovanjem in vzglednim življenjem zaslužil, da mu na stare dni mitra kinča glavo.

Mnogobrojni prijatelji in častileci so se veselili njegovega odlikovanja in mu prisrčno čestitali ter želeli mnogo srečnih let v novi časti. Njegovi rojaki, duhovniki križevske župnije so mu ob tej priliki podarili v spomin krasno mitro. Solze veselja in ginjenosti so mu stopile v oči, ko sta mu jo dva rojaka v imenu drugih izročila.

A tudi najboljše človeške želje in čestitke malo izdajo, kajti izid ni v naših rokah. Božja previdnost hodi svoja pota, naše misli niso božje misli.

Križanič je bil srednje postave, okroglega lica, plešastega čela. Njegova narava je bila sicer bolj rahla, sicer je pa bil vedno trdnega zdravja, le z želodcem je imel včasih težave. Spomladi l. 1900 ga je pa napadla potuhnjena influenza, a on se ji ni dal upogniti. Hodil je v šolo in delal naprej, le tu in tam je malo poležal. Bolezen se je pa zmaščevala nad njim. Od tistega časa je začel vidno hirati, noge so mu postajale težke, barva v licu je kazala, da ni v dobri koži. Vendar se je po letu še

precej opomogel in delal kakor prej. Večkrat je pa rekel svojim tovarišem in znancem, da ne bo več dolgo.

Kar je v svojih knjižicah o štirih poslednjih rečeh učil druge, to si je tudi sam vzel k srcu. Mislil je pogostoma na smrt in se pripravljaj na njo. L. 1897 je zapisal v svoj dnevnik: „Res je otročje, če se smrti bojimo, ne bojimo se pa greha“. In na novo leto 1898 je zapisal: „Staro leto smo pokopali; morebiti novo leto pokoplje mene. V imenu Gospodovem! Naj bo ime Jezusovo hvaljeno na veke!“ Mater božjo je otroško častil; pogostoma je premišljeval trpljenje Kristusovo, zlasti v postnem času je ob petkih natihoma molil v cerkvi križev pot. Tudi najsvetejši zakrament je goreče častil; bil je zadnja leta ud duhovske družbe vednega češčenja in je vsak teden opravil molitveno uro pred Najsvetejšim. V jeseni l. 1900 je šel še na božjo pot v Marijino Celje, kakor je rekel, naravnost s tem namenom, da bi ondi prosil Marijo za srečno smртno uro. Srčno se je veselil, da bi še enkrat videl to slavno Marijino svetišče, kamor je v mlajših letih rad hodil na božjo pot. Med potom so se mu vzbujali spomini na minola leta in je večkrat vzdihnil: „Moj Bog, kje so tista leta!“ Ko se je vračal domov, se je še enkrat s solznimi očmi ozrl nazaj, rekoč: „Z Bogom, Marijino Celje! Nikdar te več ne bom videl!“ Še nekaj tednov pred smrtjo je šel peš iz Maribora k Marijini cerkvi v Ruše.

Tudi svoje časne zadeve je uredil; za glavnega dediča je v oporoki imenoval zavod šolskih sester v Mariboru.

Pravi se, da duša človeška včasi naprej sluti, da se bo zgodilo kaj važnega. Nekaj takega je bilo pri Križaniču. Zmiraj je govoril, da ne bo več dolgo, in ko je 25. julija 1901 zatisnil oči njegov stari prijatelj, kanonik dr. I. Pajek, je Križanič začel nemirno pospravljati svoje reči, kakor bi se hotel nekam seliti.

V soboto dne 27. julija zjutraj je pohitel v svojo domačo župnijo k Sv. Križu. Gospod župnik ga je bil povabil, da bi blagoslovil nov veliki oltar in imel tudi slavnostno pridigo. Svoj domači kraj je Križanič zelo ljubil in ob vsaki večji slovesnosti je prišel domov, če je le bilo mogoče, prav posebno pa se je veselil tega dneva. Pri zidanju nove cerkve je sam veliko pomagal. Ko je l. 1892 bila cerkev dogotovljena, je rekel Križanič, da še treba glave, novega velikega oltarja. Takratni župnik je bil že skoro izgubil pogum, ker je že pri zidanju cerkve imel velike težave, vendar ga je Križanič osrčil in sam v ta namen veliko daroval. Ko se je delo približevalo h koncu, je sam določil dan blagoslovljenja, namreč 28. julij, in ni se dal preprositi, da bi se blagoslovitev odložila na poznejši čas, češ, „pozneje nimam več časa“. Delalo se je tedaj z vso silo in delo komaj dovršilo v soboto ob 11. uri po noči. Drugi dan si je križevska župnija oblekla najprazničnejšo obleko. Župljani so se veselili, da je sedaj

težavnemu delu, zidanju nove cerkve, postavljen venec na glavo, srce se jim je veselilo tem bolj, ker so videli v svoji sredini svojega odličnega rojaka prvikrat kot stolnega dekana v škofovski opravi. V slovesnem govoru je nenavadno milo govoril nebrojnemu ljudstvu in župljanom čestital na končanem delu rekoč: „Dokončali ste lepo, sveto, pobožno, krščansko delo . . .“ Imel je potem z dovoljenjem škofovim veliko škofovsko mašo. Bil je to dan veselja za celo župnijo pa tudi za njega samega. Bil je tisti dan prav od srca vesel.

Drugi dan še je ostal med svojimi, obiskal je žlahto, prijatelje in znance, tudi ni pozabil svojih rajnih na pokopališču. Tu je izrazil željo, da bi rad počival blizu svojih starišev. Po svoji navadi je maševal tudi tisti dan pri oltarju lurške Marije — bila je zadnja daritev, ki jo je daroval troedinemu Bogu na tem svetu. Popoldne istega dne se je z nekatrimi svojimi znanci peljal k Muri, da bi se kopal, češ, da se čuti nekako potrtega. Lemalo časa je bil v vodi in potem je bil celovečer prav dobre volje. Navzočim rojakom, ki so prišli tudi k slovesnosti, je še na srce polagal, naj ljubijo svoj kraj in naj radi zahajajo tje tudi, ko njega ne bo več.

Potem je vesel šel k počitku. Sedaj so se pa izpolnile besede sv. pisma, da smrt pride kakor tat po noči. — Nekako po polnoči od ponedeljka do torka so ga napadle hude bolečine. Klical je na pomoč domačega župnika, a bolečine se niso dale utolažiti;

telesne moči so nagloma pojemale. Drugi dan so poklicali dva zdravnika, a oba sta spoznala, da tu človeška pomoč ne more več pomagati. Potem so bolnika prevedeli; pet duhovnikov, ki so bili ravno tam, je z gorečimi svečami spremljalo sv. popotnico iz cerkve. Potem je potrpežljivo prenašal hude bolečine in od časa do časa bil v nezavesti, večkrat je pa vzdihnil: „Moj Bog, kaj je pač človek!“ Telesne moči so vedno bolj pojemale in v sredo 31. julija okoli pol dveh popoldne je mirno v Gospodu zaspal, malone 58 let star.

Križevska cerkev, ki je ravnokar oblekla praznično obleko, si je morala obleči žalno opravo, zvonovi, ki so se komaj še odpočili od slovesnega zvonjenja, so zapeli otožno mrtvaško pesem. Ker je po spoznanju zdravnikov bilo sumljivo, da je bolezen rajnega nalezljiva, so morali mrliča hitro spraviti iz župnišča, položili so ga do pogreba v kapelo poleg župne cerkve. Iz istega vzroka je bilo prepovedano nositi mrliča na pokopališče, morali so ga peljati. Navaden voz so hitro pripravili za mrtvaški voz in ga tako lepo okitili, da še v mestu ni kjebodi dobiti lepšega voza.

Glas o smrti Križaničevi je globoko pretresel vsakogar, saj ga je pa tudi vsakdo poznal, če ne osebno, pa po njegovih spisih in dobrih delih. Sprevod njegov je bil veličasten, vodil ga je g. stolni prošt lavantinski, L. Herg ob velikanski vdeležbi duhovščine in ljudstva vseh stanov.

Tako so shranili telesne ostanke na pokopališču sv. Križa, kjer sedaj njegovo truplo počiva med svojimi rojaki, katere je tolikanj ljubil. Božja previdnost ga je pripeljala v domači kraj in smrt ga je našla v istem župnišču, kjer mu je nekdaj mati s svojo prošnjo odprla pot v lepo bodočnost; njegovo truplo počiva blizu ljube matere in očeta, njegovo ime pa bo živelo od roda do roda med Slovenci; saj pravi Slomšek: „Hvaliti svoje rajne dobrotnike, povzdigovati njihova lepa dela in znamenite zasluge, nam je ravno tako dožnost, kakor njih slavne vzglede posnemati.“

* * *

Tako smo spremili Križaniča od zibe do groba. Narodna pravljica pravi, da ob rojstvu pridejo k otroku rojenice, mu prinesejo darov in mu prerokujejo bodočnost. K zibelki dr. Ivana Križaniča so tri rojenice prinesle ljubezni plameneče srce, knjigo s peresom, pa mitro ali škofovsko kapo. V tem je kratko obseženo celo njegovo življenje. V svoji knjižici „Rimska božja pot“ pravi Križanič, da je na grobu sv. Frančiška v Assisi prosil svetnika, naj bi mu izprosil pri Bogu milost, da bi zmiraj z veselim srcem služil Bogu. Ta dar je pa res imel, in veselega darilca ljubi tudi Bog. Sklenimo ta spis z lastnimi besedami rajnega gospoda, ki jih je dne 7. julija 1897 zapisal v svojo oporoko: „Slednjič prosim vse svoje predstojnike, duhovnike, prijatelje in vse,

s katerimi sem kedaj prišel v dotiko, zavoljo ljubezni Jezusove odpuščenja, ako sem jih žalil, kakor tudi jaz vsem iz srca odpuščam. Prosim tudi nujno, da se me spominjate v svojih molitvah, in vi, duhovni moji bratje, in zlasti še tisti, ki ste bili moji učenci, da se me spominjate pred oltarjem.

Jezus, Marija in sv. Jožef in sv. Janez Krstitelj, pridite mi zadnjo uro na pomoč! Sv. angel moj, takrat mi na strani stoj!“

Upamo, da se njegova duša že raduje v njihovi družbi, saj je on bil usmiljenega srca, blagor pa usmiljenim, ker bodo usmiljenje dosegli.

Kazalo.

	Stran
1. Otroška leta v domači hiši	3
2. V latinskih šolah	10
3. V bogoslovju	16
4. V dušnem pastirstvu	19
5. Profesor bogoslovja in kanonik	25
6. Dr. Križanič ustanovitelj in voditelj raznih društev:	
<i>a)</i> Vincencijeva družba	35
<i>b)</i> Dijaška kuhinja	38
<i>c)</i> Marijanišče	40
<i>d)</i> Tiskovno društvo	42
7. Dr. Križanič slovenski pisatelj	55
8. Križanič na večer svojega življenja	68

Kazalo.

Stran

13

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

1. Priloga leta v domovih ...

2. V letnikih ...

3. V domovih ...

4. V domovih ...

5. Priloga letov ...

6. Priloga letov ...

Priloga:

a) Priloga letov ...

b) Priloga letov ...

c) Priloga letov ...

d) Priloga letov ...

7. Priloga letov ...

8. Priloga letov ...

C061SS 2042200

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJI2NICA

00000426724

